

Analýza ediční řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy

Diplomová práce

Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obory: 7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
7504T243 – Učitelství českého jazyka a literatury

Autor práce: **Mgr. Eliška Ellen Rozkocová**
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Petr Urbánek, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Eliška Ellen Rozkovcová**
Osobní číslo: **P17000641**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství českého jazyka a literatury
Název tématu: **Analýza ediční řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň**
základní školy
Zadávající katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Cílem diplomové práce bude analyzovat didaktickou vybavenost jedné vybrané ediční řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy.

Metody:

V práci bude využita metoda obsahová analýza textu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

KNECHT, P., JANÍK, T.: Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2008.

MAŇÁK, J., KNECHT, P.: Hodnocení učebnic. Brno: Paido, 2007.

PRŮCHA, J.: Moderní pedagogika. Praha: Portál, 2009.

PRŮCHA, J.: Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. Brno: Paido, 1998.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2013.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PaedDr. Petr Urbánek, Ph.D.

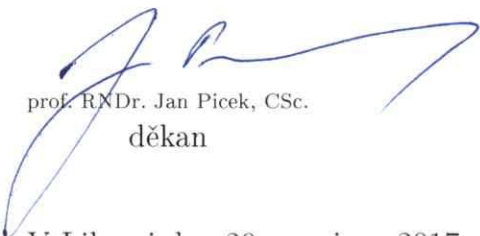
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

22. května 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 20. prosince 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 4. 12. 2018

Podpis: *Rešková!*

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu doc. PaedDr. Dr. Petru Urbánkovi za odborné vedení diplomové práce. Děkuji za užitečné rady, pomoc, vstřícnost, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnoval.

Anotace

Diplomová práce nese název Analýza ediční řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení termínů vzdělávání, učebnice a pojmů s nimi spojených. Zabývám se didaktickými prostředky vzdělávání. Soustředila jsem se především na učebnice, didaktický aparát učebnic a jejich využívání v rukou učitelů a žáků. Věnuji se také českému jazyku v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. V praktické části bylo cílem analyzovat vybranou ediční řadu učebnic českého jazyka pro žáky 2. stupně základní školy. Pomocí komparace jsem zjištěné výsledky porovnála a uceleně shrnula. V závěru práce jsem zhodnotila také návaznost učebnic a obtížnost učiva v učebnicích.

Klíčová slova

Vzdělávání, učebnice, analýza učebnice, český jazyk

Resumé

The diploma thesis is titled The analysis of the series of Czech language textbooks for lower secondary school. The thesis is divided into a theoretical and practical part. The theoretical part is focused on explaining the terms of education, the textbook and the associated concepts. I deal with didactic means of education. Mainly, I focus on textbooks, didactic analysis of textbooks and the ways the textbooks are used by teachers and students. I also deal with the concept of Czech language in Framework Education Programme for Elementary Education. The objective of the practical part was to analyse the series of Czech language textbooks for lower secondary school. I have compared the results with each other, and summarized the results. At the end of the thesis I also evaluated the continuity of the textbooks and the difficulty of the learning contents in the textbooks.

Keywords

Education, Textbook, Analysis of the Textbook, Czech Language

Obsah

Seznam obrázků	8
Seznam tabulek	9
Úvod.....	10
I. Teoretická část	12
1 Učebnice ve vzdělávacím procesu	12
1.1 Učebnice a kurikulum	15
1.2 Vzdělávací programy	19
1.3 Vzdělávání žáků 2. stupně základní školy	20
2 Didaktické prostředky vzdělávání	24
2.1 Učebnice.....	27
2.2 Soudobé pojetí učebnice	33
2.3 Didaktická analýza učiva	37
2.4 Didaktická vybavenost učebnic.....	39
3 Český jazyk a literatura v Rámcovém vzdělávacím programu.....	43
3.1 Cíle českého jazyka a literatury	44
3.2 Vzdělávací obsahy českého jazyka	45
II. Praktická část	49
1 Výzkum učebnic	49
1.1 Cíle a metodika výzkumu.....	50
2 Vyhodnocení výzkumu	55
2.1 Český jazyk 6 pro základní školy	56
2.2 Český jazyk 7 pro základní školy	64
2.3 Český jazyk 8 pro základní školy	71
2.4 Český jazyk 9 pro základní školy	79
3 Shrnutí výzkumu.....	87
Závěr	92
Seznam použité literatury a zdrojů	94

Seznam obrázků

1) Obrázek č. 1: Český jazyk 6 pro základní školy

Dostupné z: HOŠNOVÁ, Eva, & BOZDĚCHOVÁ, Ivana, & MAREŠ, Petr, & STYBLÍK, Vlastimil & SVOBODOVÁ, Ivana. (2012) *Český jazyk 6 pro základní školy*. Praha: SPN

2) Obrázek č. 2: Český jazyk 7 pro základní školy

Dostupné z: HOŠNOVÁ, Eva, & BOZDĚCHOVÁ, Ivana, & MAREŠ, Petr, & SVOBODOVÁ, Ivana. (2010) *Český jazyk 7 pro základní školy*. Praha: SPN

3) Obrázek č. 3: Český jazyk 8 pro základní školy

Dostupné z: HOŠNOVÁ, Eva, & BOZDĚCHOVÁ, Ivana, & MAREŠ, Petr, & SVOBODOVÁ, Ivana. (2015) *Český jazyk 8 pro základní školy*. Praha: SPN

4) Obrázek č. 4: Český jazyk 9 pro základní školy

Dostupné z: HOŠNOVÁ, Eva, & BOZDĚCHOVÁ, Ivana, & MAREŠ, Petr, & SVOBODOVÁ, Ivana. (2010) *Český jazyk 9 pro základní školy*. Praha: SPN

Seznam tabulek

1) Tabulka č. 1: Hodnotící kritéria pro učebnice ZŠ a SŠ

Dostupné z: MAŇÁK, Josef, & KNECHT, Petr. (2007) *Hodnocení učebnic*. Brno. Paido.

2) Tabulka č. 2: Vyhodnocení - Český jazyk 6 pro základní školy

3) Tabulka č. 3: Bodové vyhodnocení - Český jazyk 6 pro základní školy

4) Tabulka č. 4: Vyhodnocení - Český jazyk 7 pro základní školy

5) Tabulka č. 5: Bodové vyhodnocení - Český jazyk 7 pro základní školy

6) Tabulka č. 6: Vyhodnocení - Český jazyk 8 pro základní školy

7) Tabulka č. 7 – Bodové hodnocení – Český jazyk 8 pro základní školy

8) Tabulka č. 8: Vyhodnocení - Český jazyk 9 pro základní školy

9) Tabulka č. 9 – Bodové hodnocení – Český jazyk 9 pro základní školy

Úvod

Cílem diplomové práce je analyzovat ediční řadu učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy se zaměřením na mluvnici a sloh. Motivací autorky k výběru tohoto tématu byla touha blíže prozkoumat učebnice českého jazyka nakladatelství SPN, které využívá při práci učitelky na základní škole. Dále zhodnotit a ověřit, zda jsou učebnice kvalitně a adekvátně vypracované, zda jsou pro děti vhodné a přiměřené, zda odpovídají kurikulu a současnému stavu kultury a společenské praxe. Dalším cílem je poukázat na důležitost českého jazyka. Český jazyk patří mezi nejdůležitější předměty ve škole, děti ho používají prakticky pořád, ve škole napříč všemi předměty, ve volném čase, ale budou ho využívat i v budoucím zaměstnání. Proto je nutné dětem umožnit kvalitní výuku podloženou adekvátní a odborně zpracovanou učebnicí.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je zaměřena zejména na vysvětlení základních pojmů, které souvisejí se vzděláváním a učebnicemi. V první kapitole je objasněn pojem vzdělávání, kurikulum, vzdělávací programy a propojení pojmů s učebnicemi. Další část je věnována vzdělávání žáků 2. stupně základní školy a jejich kognitivním schopnostem v období dospívání. Druhá kapitola je zaměřena na didaktické prostředky vzdělávání. Zabývá se především učebnicemi, soudobým pojetím učebnic z pohledu učitelů i žáků a také didaktickou vybaveností učebnic. Obsahem třetí kapitoly je český jazyk v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Kapitola je zaměřena na cíle českého jazyka a obsahy vzdělávání.

Cílem praktické části je aplikovat obsahovou analýzu na vybrané učebnice českého jazyka pro žáky 2. stupně základní školy. Předmětem analýzy je ediční řada učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy se zaměřením na mluvnici a sloh od nakladatelství SPN. První část je věnována vymezení zkoumané problematiky. Zde jsou představeny cíle a metody výzkumu, výzkumný vzorek složený ze 4 učebnic pro 2. stupeň základního vzdělávání. V další části je prezentován teoretický základ výzkumu, spočívající ve vymezení analytických kategorií. Úkolem výzkumu je provést co nejkompaktnější zhodnocení učebnic, které by bylo k dispozici učitelům při výběru učebnic. Analýza se zaměřuje především na obsah učiva a na zpracování učebnice. Další část praktické části je věnována vyhodnocení výzkumu. Zjištěné výsledky poté budou pomocí komparace porovnány a uceleně shrnuty. Vyhodnocení výzkumu bude zaměřeno na posouzení návaznosti učebnic a na očekávanou rostoucí obtížnost učiva

s vyšším ročníkem. Zjištěné výsledky budou formulovány v závěrečné části diplomové práce.

Základními prameny pro zpracování teoretické části jsou především publikace od Jana Průchy, Jarmily Skalkové, Zdeňka Kalhousa a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. V praktické části jsou zkoumány 4 učebnice českého jazyka pro 2. stupeň základní školy. Další použitá literatura je citovaná přímo v textu diplomové práce a v sekci Seznam použité literatury a zdrojů.

I. Teoretická část

1 Učebnice ve vzdělávacím procesu

Učebnice je druh knižní publikace, která je svým obsahem i strukturou uzpůsobená k didaktické komunikaci. Nejrozšířenějším typem je školní učebnice. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 323) Průcha školní učebnici vymezuje jako prostředek vyučování a učení v knižní formě. (Průcha, 1998, s. 13) Školní učebnice tak představuje základní učební pomůcku, která ovlivňuje vzdělávání ve všech školách a na všech stupních vzdělávání. (Maňák & Knecht, 2007, s. 12)

Učebnice neodmyslitelně patří k procesu vzdělávání. Zřejmě není člověka, který by během svého života pro vzdělávání nepoužíval učebnici. Ve škole žáci s učebnicí pracují běžně, využívají je také během domácí přípravy na vyučování. Učebnice patří mezi nejstarší produkty lidské kultury, dokonce byly využívány dávno před vynálezem knihtisku. (Průcha, 2002, s. 270) I v současné moderní době si nedokáží představit vzdělávací proces bez využití učebnic. Proto je úvodní část diplomové práce věnována vzdělávacímu procesu.

Termín vzdělávací proces lze chápat též jako výchovně-vzdělávací proces či pedagogický (didaktický) proces. V české pedagogické teorii se jedná o základní pojem, přesto terminologicky neustálený. Pedagogický slovník rozlišuje dvě pojetí. Prvním z nich je vzdělávací proces ve smyslu výuky, která probíhá ve školní třídě. Zahrnuje učení, tedy činnost na straně žáků, a vyučování, činnost na straně učitelů. Druhé pojetí se zaměřuje na vzdělávací proces v obecnějším smyslu, není vázán pouze na školní výuku. Vzdělávací procesy jsou tak chápány jako edukační procesy, tedy všechny činnosti, které probíhají v edukačním prostředí a zahrnují učení nějakého subjektu. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 365)

Vzdělávání

Pojem vzdělávání se obecně v pedagogické teorii chápe jako proces záměrného, soustavného a organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj., který je realizovaný prostřednictvím školního vyučování. (Průcha, 2006, s. 17) Výraz vzdělávání se používá, pokud chceme zdůraznit procesuální stránku. Ve vzdělávacím procesu člověk rozvíjí svou individualitu, své schopnosti orientovat se v množství uvažovaných pohledů. Také rozvíjí své vlastní zkušenosti, logické myšlení a vstupuje

do mezilidských vztahů. Výsledkem procesu vzdělávání je v didaktických souvislostech vzdělání. (Skalková, 2007, s. 27)

Vzdělání

V pedagogice i didaktice má pojem vzdělání dlouhou tradici. Jádrem problematiky vzdělání se vztahuje k ucelené osobnosti člověka. Vzdělání člověka vyjadřuje kvalitu jeho osobnosti, která odpovídá kultuře dané doby. Vzdělaný člověk si nejen osvojuje systém určitých vědomostí a dovedností, ale také chápe vztahy mezi poznatky, dokáže používat své vědomosti při řešení nových úkolů a získat dovednosti dalšího sebevzdělání. Vzdělání zahrnuje také osvojení estetických a morálních hodnot, díky vzdělání si vytváříme určitý postoj ke světu, společnosti i k sobě samému. Tyto postoje se odrážejí ve schopnosti kritického uvažování, v praktických životních názorech a jednání. Prostřednictvím vzdělání si vytváříme porozumění pro naši kulturu, její kontinuitu i proměny. Zároveň se vyvíjí vnímavost pro chápání hodnot odlišných kultur. (Skalková, 2007, s. 27)

Potřeby jednotlivce i společnosti jsou vyjádřeny v obecném cíli vzdělání. Vzdělání přispívá k zajišťování kontinuity vývoje společnosti. Pomáhá jednotlivci se úspěšně začlenit do společenského a kulturního života i do pracovního procesu. (Skalková, 2007, s. 27-28)

Pedagogický slovník nabízí následující významy vzdělání. Prvním je osobnostní pojetí, které chápe vzdělání jako součást socializace jedince. Za vzdělání tady považujeme složku kognitivní vybavenosti osobnosti (osvojené vědomosti, dovednosti, hodnoty, postoje a normy), která se zformovala vzdělávacím procesem. Takto chápané vzdělání se dá měřit pomocí didaktických testů či některých výzkumných metod. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 361)

Druhé pojetí vzdělání může být obsahové. Vzdělání je systém informací a činností, které jsou plánované v kurikulu jednotlivých škol, ve vyučovacích předmětech a jsou realizovány ve výuce. Tyto informace a činnosti chápeme jako učivo, obsah vzdělání či jako vzdělávací cíl. Takto interpretované vzdělání lze přesně popsat pomocí kurikulárních analýz. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 361)

Třetím pojetím vzdělání je institucionální. V tomto pojetí si vzdělání vykládáme jako společensky organizovanou činnost, která je zabezpečená institucí školství. Vzdělání jakožto instituci definujeme prostřednictvím úrovní vzdělání, stupňů a

druhů atd. Nejčastěji rozlišujeme vzdělání základní, středoškolské a vysokoškolské. V naší kultuře je vzdělání považováno za tzv. veřejný statek, za který je zodpovědný stát. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 361)

Toto rozlišení významů vzdělání nabízí také socioekonomické pojetí. Vzdělání považuje za jednu z kategorií, které charakterizují populaci, tedy skupiny obyvatelstva či společnost. Jedná se o vlastnost populace, která je určena sociálními a ekonomickými faktory. Přitom kvalita vzdělání ovlivňuje kvalifikační strukturu obyvatelstva, tím také ekonomický a kulturní potenciál společnosti. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 362)

Posledním pojetím vzdělání je procesuální. Vzdělání, přesněji vzdělávání, je chápáno jako proces, kterým se realizují stavy jedince a společnosti ve smyslu předešlých uvedených pojetí vzdělání. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 362)

Výchova

Vzdělávací proces bývá taktéž označován jako výchovně-vzdělávací proces, proto je důležité si termín výchova objasnit. Pojem výchova je v teoriích a učebnicích pedagogiky vymezován různě. Jedná se o proces záměrného působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout pozitivních změn v různých složkách osobnosti. (Průcha, 2006, s. 16-17)

Někteří autoři výchovu definují jako plně řízený proces ovlivnění nehotového člověka pedagogem či institucí. Snahou pedagoga je podřídit jedince normám společnosti nebo instituce. Jiní autoři zdůrazňují úlohu vychovávaného jedince jako subjektu vlastního formování a vyzdvihují podíl osobnosti na vlastním utváření. Třetí pojetí výchovy je založeno na interakci mezi pedagogem a žákem. Účinnost výchovy záleží na míře zvnitřnění výchovných vlivů vychovávaným jedincem. K interiorizaci dochází, pokud je jedinec otevřený pedagogickému působení, odpovídá-li jeho zkušenosti, v jeho vědomí se vytvoří potřeba zdokonalovat se a stát se subjektem vlastního utváření. Neúčinnost verbálního působení je nahrazována účinnější organizací zkušenosti vychovávaného. Výchova je proto zvláště procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek, které umožňují optimální rozvoj jedince v souladu s jeho individuálními dispozicemi. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 345)

1.1 Učebnice a kurikulum

Abychom mohli určit, jakou roli mají učebnice ve výuce, je nutné mimo jiné vymezit jejich postavení v rámci kurikula a také vymezit samotný termín kurikulum. Tento široký pojem s mnoha významy chápeme ve smyslu obsahu vzdělávání pojatého jako souhrn zkušeností, které žáci získávají ve škole a činnostech spojených se školou. Sama učebnice je kurikulárním materiálem, který specifikuje a interpretuje kurikulární obsah a strukturuje ho způsobem vhodným pro proces vzdělávání. Učebnice při učení a vyučování hrají velkou roli, jsou zprostředkovateli mezi záměry školského systému a jejich realizací ve školních třídách. Oficiální kurikulární dokumenty jsou standardy, vzdělávací programy a další, málokdy uvádějí konkrétní operace, které jsou nutné pro navození výukových aktivit. Avšak učebnice mohou fungovat jako „scénář“ výuky, jako spojnice mezi myšlenkami v plánovaném kurikulu a odlišným světem škol a tříd. Učebnice jsou totiž psány, aby tímto způsobem sloužili učitelům i žákům. (Sikorová, 2010, s. 25)

V didaktice patří k nejpodstatnějším otázkám, čemu vyučovat a jak výuku organizovat. Řešení jsou závislá na hierarchii funkcí vzdělávání a školy ve společnosti, ale samozřejmě i na dalších faktorech, které ovlivňují politická rozhodnutí. Řešení problémů v této oblasti je často zahrnováno pod výrazem kurikulum. (Kalhous, 2002, s. 132)

Termín *curriculum* se běžně používá mezi pedagogy v anglicky mluvících zemích. Pochází z latiny ze slova *currere* a překládá se jako běžeti. *Curriculum* pak můžeme vykládat jakožto: 1. běh, oběh, 2. závodíště, 3. závodní vůz. S vysvětlením pojmu kurikulum jsou spjaty teoretické potíže. Jsou způsobeny jazykovými problémy s překládáním do jiných jazyků, ale také odlišnostmi ve vzdělávacích systémech a v pedagogickém myšlení v konkrétních zemích. (Průcha, 2002, s. 236) Nejčastěji se rozlišují tři základní významy: 1. vzdělávací program, projekt, plán, 2. průběh studia a jeho obsah, 3. souhrn zkušeností, které žáci získávají ve škole a v činnostech spojených se školou, jejich plánování a hodnocení. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 137)

Další autoři či instituce nabízejí nejrůznější vysvětlení pojmu kurikulum. UNESCO definuje kurikulum následovně: „*Jedná se o vzdělávací projekt určující: 1. záměry, cíle a konkrétní úkoly vzdělávacího působení. 2. metody, prostředky a aktivity k dosažení těchto cílů, 3. způsoby a nástroje požadované ke zhodnocení úspěšnosti vzdělávacího působení*“.(Kalhous, 2002, s. 132) Evropský pedagogický tezaurus z roku

1993, který byl schválen Komisí Evropského společenství a Rady Evropy, vysvětluje pojem *curriculum* tímto způsobem: „*Seznam vyučovacích předmětů a jejich časová dotace pro pravidelné vyučování na daném typu vzdělávací instituce.*“ (Průcha, 2002, s. 236-237)

Walterová chápe kurikulum jako plány sloužící k řízení učení ve školách, převážně jsou prezentované v neustále obnovovaných dokumentech, které jsou vypracovány na několika úrovních obecnosti. Tyto plány jsou realizovány v prostředí, které výrazně ovlivňuje obsah a průběh vzdělávání žáků. (Walterová, 1994, s. 16-17)

Kurikulární teorie a výzkumy se postupně vyvíjejí již od 60. let, výsledkem je poznání, že obsah vzdělávání je dynamický jev, který má několik forem či rovin existence. Rozlišujeme kurikulum formální, neformální a skryté. Formální kurikulum chápeme jako souhrnný projekt cílů, obsahu, prostředků a uspořádání vzdělávání, realizaci projektovaného kurikula ve vzdělávacím procesu - ve výuce. A obsahuje také způsoby kontroly a hodnocení výsledků vzdělávacího procesu. Neformální kurikulum zahrnuje aktivity a zkušenosti, jež se vztahují ke škole, tedy mimotřídní a mimoškolní aktivity organizované školou (exkurze, výlety či soutěže), dále domácí studium, domácí úkoly a přípravu žáků na vyučování. Skryté kurikulum souvisí se životem školy, ale tyto spojitosti nejsou běžně vyjádřené v programech a obtížně se poznávají. Patří sem klima školy, vzdělávací hodnoty, vztahy mezi učiteli a žáky, vztahy mezi školou a rodiči žáků, způsoby diferenciacce žáků, třídní pravidla chování, sociální struktura třídy, charakter prostředí školy či implicitní obsah učebnic a učitelova výkladu. (Walterová, 1994, s. 17)

Kurikulum se analyzuje ve třech rovinách. Rozlišujeme zamýšlené kurikulum, realizované kurikulum a dosažené kurikulum. Zamýšlené kurikulum jsou plánované cíle a obsah vzdělávání ve vzdělávacím systému určité země. Z tohoto důvodu se analyzují kurikulární dokumenty, ve kterých je definováno zamýšlené kurikulum, tj. učební osnovy a učebnice. V podrobné analýze jsou zahrnuty tři kategorie obsahu vzdělávání. První kategorií je sám obsah vzdělávání, tedy plánovaná témata učiva. Druhou kategorií tvoří operační úroveň tohoto obsahu, patří sem činnosti, které mají žáci a učitelé provádět v plánovaných tématech učiva. Třetí kategorií je úroveň perspektiv, tou chápeme plánovaný rozvoj postojů žáků, jejich zájmů a motivací. (Průcha, 2002, s. 246-247)

Realizované kurikulum je učivo, které je skutečně předané žákům konkrétními učiteli v konkrétních třídách a školách. Poznatky o této úrovni kurikula bychom pochopitelně měli získávat z objektivních pozorování reálné výuky ve třídách. Tato metoda je však při rozsáhlém výzkumu finančně těžko realizovatelná. Proto se jako zdroje dat využívají především dotazníky pro učitele a ředitele škol. Otázky jsou zaměřené na kvalifikaci učitelů, organizaci výuky konkrétních předmětů na školách, učebnice a další prostředky používané ve výuce. (Průcha, 2002, s. 247)

Za dosažené kurikulum již považujeme učivo, které si žáci doopravdy osvojili. Dosažené kurikulum zahrnuje především znalosti žáků v konkrétních předmětech, dále postoje žáků k daným předmětům a vybrané charakteristiky rodinného zázemí žáků, které mohou ovlivnit úroveň dosaženého kurikula. (Průcha, 2002, s. 247)

Postavení učebnice je na pomezí zamýšleného a realizovaného kurikula. Vztah mezi oficiálním kurikulem, zahrnutým ve standardech, vzdělávacích programech, osnovách a dalších dokumentech tohoto typu, a učebnicemi je ovlivněný rozdělením pravomocí rozhodovat o kurikulu mezi centrem, místními školskými úřady a konkrétními školami. Pokud je systém více centralizovaný a oficiální dokumenty jsou závažnější, tím je silnější jejich vazba s učebnicemi, při nejmenším z hlediska zastoupených tematických celků a podobně. Pokud školy mohou do značné míry ovlivnit kurikulum, pak je pravděpodobné, že učitelé budou hledat učebnice, které se shodují se školními plány, tematicky i z hlediska koncepce výuky. (Sikorová, 2010, s. 26-27)

Méně prozkoumaný je vztah mezi učebnicí a realizovaným kurikulem ve výuce. Je to ovlivněné tím, že procesy implementace a realizace kurikula jsou celkově méně prozkoumané, než procesy probíhající v rámci dalších forem existence kurikula. Navíc se zde vyskytuje terminologický problém. T. Janík a jeho spolupracovníci problém vyřešili odlišením fáze implementace jakožto tvorby, jejímž výsledkem je projektované kurikulum na školní úrovni (ŠVP), od fáze realizace, jejímž výsledkem je kurikulum realizované ve výuce. (Sikorová, 2010, s. 28-29)

Dá se předpokládat, že každá vyšší rovina je ovlivněna nižšími rovinami. To, čemu se žák naučí, je ovlivněné zamýšleným i realizovaným učivem, také časem a úsilím žáka. Dosažené kurikulum ovlivňují i další podmínky na straně žáka, například rysy jeho osobnosti nebo prostředí ovlivňující rozvoj jeho osobnosti. Vliv na plánované

obsahy mají také učitelé, kteří jsou „druhými konstruktéry“ obsahu vzdělávání. Tyto obsahy jsou žákům předávány v pozměněné podobě. Liší se podle individuální charakteristiky daného učitele a žáků ve třídě. (Průcha, 2002, s. 247-248)

Národní kurikulum

Pojem národní kurikulum byl zaveden zákonem roku 1988 v Anglii. Dnes se běžně používá v mezinárodní pedagogice v řadě zemí. Národní kurikulum vysvětlujeme jako kurikulum garantované státem, jako společný rámec vymezující cíle a obsah vzdělávání pro veškerou mládež ve věku povinné školní docházky. Zahrnuje obecné cíle školního vzdělávání a základní složky učiva. Vymezuje cíle, kterých mají žáci dosáhnout v konkrétních věkových obdobích. Stanovuje vzdělávací standardy odpovídající cílům a obsahuje také směrnice k realizaci ve školách. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 166)

V teorii moderní pedagogiky definujeme národní kurikulum jakožto komplexní systém řízení obsahu školního vzdělávání na celonárodní úrovni. Národní kurikulum v Anglii a České republice v sobě zahrnuje vymezení obsahu vzdělávání, stanovení standardů vzdělávání (standardů cílových, evaluačních, které se vztahují k vymezeným obsahům vzdělávání). Dále zahrnuje zřízení a fungování institucí a nástrojů, kterými se realizace složek sleduje, kontroluje a hodnotí. Patří sem národní evaluace vzdělávacích výsledků, národní výbory pro kurikulum a evaluaci a další. Systém národního kurikula zajišťuje také vytvoření vztahů mezi systémem národního kurikula a veřejností, se zaměřením zejména na rodičovskou veřejnost s tím, aby bylo kurikulum chápáno jako věc veřejného zájmu. (Průcha, 2002, s. 254)

U nás v českém školství národní kurikulum zabezpečuje stát prostřednictvím MŠMT a dalších, schvaluje ústřední dokumenty a programy školního vzdělávání. Za hlavní kurikulární dokument lze považovat Standard základního vzdělávání z roku 1995. Tento standard slouží školským orgánům jako základní kritérium pro posuzování a schvalování vzdělávacích programů. Tvůrcům nových vzdělávacích programů vymezuje cíle základního vzdělávání a okruhy kmenového učiva. Ředitelům a učitelům základních škol nabízí informace o cílech a vzdělávacím obsahu realizovaným ve výuce. České školní inspekci nabízí východisko pro kontrolu a hodnocení a zároveň slouží jako nástroj pro evaluaci vlastní práce samotným školám. (Průcha, 2002, s. 254)

1.2 Vzdělávací programy

Důležitým zdrojem o tom, jak funguje či má fungovat vzdělávací systém, jsou vzdělávací programy. Souhrnně označují programové dokumenty vymezující koncepci, cíle, obsah i jiné složky vzdělávání na určitém stupni a druhu škol. Většinou jsou schvalovány a zaváděny ministerstvy školství nebo jinými orgány, které řídí vzdělávání ve státě nebo regionu. Vzdělávací programy mají normativní charakter, jsou závazné pro fungování konkrétní úrovně vzdělávacího systému. (Průcha, 2006, s. 216)

Termín vzdělávací program se nejčastěji užívá v několika významech. Prvním z nich je kurikulární dokument, který souhrnným způsobem vymezuje koncepci, cíle, obsah, ale i jiné parametry vzdělávání na určitém stupni a druhu škol. Výraz vzdělávací program se používá také ve významu individuálního studijního plánu, zvláště pro vzdělávání osob se zdravotním postižením. A konečně vzdělávací program označuje charakteristický profil vzdělávání, specifický studijní plán na konkrétní škole či jiném vzdělávacím zařízení. Školy prezentují své vzdělávací programy hlavně jako nabídku vzdělávání pro své potenciální klienty. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 365-366)

Vzdělávací programy mají všechny země, ale jsou označovány různě. Tyto programy obsahově pokrývají zejména kurikulární složku vzdělávacího systému, ale některé vyjadřují strategii vzdělávací politiky v konkrétním státě. V České republice bylo vytvořeno několik důležitých vzdělávacích programů. (Průcha, 2006, s. 216)

Jedním z nich je Standard základního vzdělávání z roku 1995. Jedná se o dokument, který vyjadřuje představu o společensky žádoucí podobě povinného základního vzdělávání. Zahrnuje cíle vzdělávání a vzdělávací obsah. Pro vyšší úroveň sekundárního vzdělávání byl vytvořen Standard vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu platný od roku 1996 a Standard středoškolského odborného vzdělávání s platností od roku 1998. Stát v těchto dokumentech formuluje své požadavky na vzdělávání v dané úrovni. (Průcha, 2006, s. 216-217)

Na úrovni základního vzdělávání u nás byly ministerstvem školství schváleny tři hlavní programy, z nichž si školy mohou vybrat, podle kterého budou výuku realizovat. Prvním z nich je Vzdělávací program Základní škola, v platnost vstoupil roku 1996. Představuje dokument celkové charakteristiky základního vzdělávání, obsahuje učební plán a učební osnovy pro 18 předmětů. Vymezuje požadavky na vědomostní a

dovednostní úroveň žáků v rámci základního vzdělávání. Tento program využívá převážná většina českých základních škol. (Průcha, 2006, s. 217)

Od roku 1996 je platný také program Obecná škola. Zavedl některé nové předměty, např. dramatickou výchovu či nepovinný předmět náboženská výchova. Zaměřuje se zvláště na rozvoj osobnosti žáků. Program je využíván především na 1. stupni základní školy. (Průcha, 2006, s. 217)

Dalším vzdělávacím programem je Národní škola. Je určený pro 1. - 9. ročník základní školy a platný od roku 1997. Program klade důraz na přírodovědnou složku vzdělávání, také projektové vyučování i výuku tzv. integrovaných předmětů (2-3 předmětů jako jediného). (Průcha, 2006, s. 217)

Od 1. 9. 2005 nastala v českém školství změna. Od tohoto dne nabylo účinnosti opatření MŠMT ČR o úplném znění Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Tím zahajuje novou generaci kurikulárních dokumentů, které řídí školní vzdělávání. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je státním dokumentem, který představuje rámec, podle něhož si jednotlivé školy vytvoří vlastní vzdělávací programy. RVP ZV vymezuje cíle, obsah (učivo) a způsoby hodnocení výsledků vzdělávání. Součástí kurikulárních dokumentů jsou také Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, gymnaziální vzdělávání a pro střední odborné vzdělávání. (Průcha, 2006, s. 217-218)

1.3 Vzdělávání žáků 2. stupně základní školy

Přechod na druhý stupeň základní školy je formálním mezníkem, který doprovází začátek dospívání. Přináší zvýšenou zátěž a vyžaduje i větší míru samostatnosti. Žáci se v tomto období vyrovnávají se střídáním učitelů v jednotlivých předmětech, zvykají si na odlišné výukové i výchovné styly. Navíc se zvyšuje obtížnost učiva. Mění se i sociální klima v běžných třídách, kdy často nejchytřejší žáci odcházejí na gymnázia, takoví žáci obvykle pocházejí z rodin s nadprůměrným sociokulturním zázemím a mívají vyšší kognitivní a morální úroveň uvažování. (Blatný, 2016, s. 110) Právě období dospívání, kognitivním schopnostem a psychické vyspělosti bude věnována následující část.

Dospívání bývá členěno do dvou navazujících stádií. Prvním je období pubescence, zhruba od 11 do 15 let. Období se tedy odehrává ve starším školním věku, během druhého stupně základní školy. Období pubescence dále dělíme na dvě fáze:

prepuberty (11-13 let) a vlastní puberty (13-15 let). Za počátek fáze prepuberty se považují první známky pohlavního zrání, první sekundární pohlavní znaky a více či méně vyznačená akcelerace růstu. Fáze vlastní puberty nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení reprodukční schopnosti. Zhruba od 15 do 22 let se odehrává období adolescence. Žáci přecházejí ze základní školy na střední školu či do práce, tím se mění postavení jedince ve společnosti. Teprve až v tomto období jedinci plně dosahují reprodukční zralosti a je dokončován tělesný růst. (Langmeier & Krejčíková, 2006. s. 142-143)

Současně s biologickým zráním probíhají významné psychické změny, které lze charakterizovat ohlášením nových pudových tendencí a hledáním způsobů jejich uspokojování a kontroly, emoční labilitou a zároveň nástupem vyspělého způsobu myšlení. Emoční labilita, změny nálad, nepředvídatelnost reakcí, obtíže při koncentraci pozornosti negativně ovlivňují soustavné učení. Často dochází k výkyvům ve školním prospěchu. Situaci ztěžuje i zvýšená unavitelnost, střídání ochablosti s krátkými fázemi vysoké aktivity. (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 147)

V období dospívání také dochází k výraznému rozvoji již dříve osvojených kognitivních schopností, vzniká i kvalitativně nový způsob uvažování. Podle kognitivně vývojové teorie J. Piageta dospívající dosahují stádia formálních logických operací. (Blatný, 2016, s. 100-101) Jedná se o systém druhého řádu tím, že se konkrétní operace samy berou za objekt dalších operací. Vyvozují se tedy soudy o soudech, neboli se myslí o myšlení. Tím se myšlení dává mnohem větší prostor. Dospívající jedinci jsou schopni velkého množství myšlenkových kombinací. Stádium formálních operací se začíná vyvíjet na začátku pubescence, na vrcholu je zhruba v 15 letech. Vzniká postupně, ale ne vždy se vyvíjí ve všech oblastech pravidelně. Dospívající v některých případech již myslí formálně, v jiných je stále vázán na konkrétní obsahy. Rozdíly mezi dospívajícími jsou dány vrozenými dispozicemi, ale také minulou i současnou příležitostí k řešení různých problémů. (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 149-152)

Dospívající začínají uvažovat na kvalitativně vyšší úrovni – abstraktně a hypoteticky. Díky tomu se můžou zamýšlet nad abstraktními tématy, například nad demokracií, pravdou, právem, spravedlností či smyslem života. Jedinci se zajímají také o vztahy mezi abstraktními jevy. Dokáží analyzovat větnou strukturu i ve větě, která nemá smysl. Znají pravidla syntaxe. (Blatný, 2016, s. 100-101) Pokračuje i vývoj řeči, i když to na první pohled nemusí být zřejmé. Rozvíjí se slovní zásoba, postupně

roste složitost větné stavby a celková výrazová schopnost. U nadaných jedinců může docházet k rozvoji literárního talentu a kreativního myšlení. (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 148)

Zhruba od 12 let začíná rozvoj hypoteticko-deduktivního myšlení, které se označuje též jako vědecké. Na stejném principu jsou totiž ověřovány vědecké hypotézy. (Blatný, 2016, s. 101) Pokud dospívající řeší problém, nespokojí se s jedním řešením, ale přemýšlí o možných alternativách. Možná řešení systematicky zkouší a hodnotí. Stejně jako badatel si tedy tvoří hypotézy a ověřuje jejich platnost. Následně je přejímá či zavrhuje. (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 150) Ovšem dochází k individuálnímu vývoji u každého jedince, někdy se tento druh myšlení objeví dříve, jindy vůbec. Jeho úroveň záleží více na učení než na zrání jedince. Tento způsob myšlení je ovšem omezený kvůli nedostatku životních zkušeností a komplexních znalostí. Dospívající v důsledku mají zjednodušené idealistické představy, které opomíjejí širší kontext problému. (Blatný, 2016, s. 101)

Jedinci v tomto období již dokáží aplikovat logické operace nezávisle na obsahu soudů. Zvládnou vyvodit správný závěr i bez konkrétní opory, jsou schopni sledovat formu myšlenkového úsudku a odhlédnout od jeho konkrétního obsahu. (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 151)

Mezi 9. a 17. rokem dochází k rozvoji kapacity pracovní paměti, jedinec je tedy schopný rozumově zpracovávat větší množství vstupních informací. Navíc informace zpracovává zhruba o polovinu rychleji. Rychlejší je také schopnost přesouvat záměrnou pozornost na různé objekty. Mezi 9. a 15. rokem pak roste schopnost potlačovat vnímání nežádoucích podnětů. (Blatný, 2016, s. 101)

V dospívání se rozvíjí i oblast metakognice. Jedinci získávají přesnější a podrobnější představu o svých kognitivních schopnostech, přemýšlejí o nich a lépe je využívají. Vývoj ovlivňuje i metapaměť, tedy porozumění vlastním paměťovým schopnostem a učení. Dospívající díky tomu vhodně zvolí strategii učení a školní přípravy, která jim bude nejvíce vyhovovat. Jedinci v tomto období dokážou lépe organizovat myšlení a chování za účelem dosažení vytyčeného cíle. Dovedou lépe plánovat. Nejdříve problém promyslí a poté jej vyřeší, navíc rychleji než dříve. (Blatný, 2016, s. 101)

Mění se také oblast sociálně-kognitivního myšlení. Dospívající jedinci uvažují o druhých lidech a vztazích mezi nimi. Součástí je také představa jedince o tom, jak druzí lidé uvažují o jeho myšlení. V mezilidských vztazích je vysoká úroveň sociální kognice velkou výhodou. (Blatný, 2016, s. 102)

S kognitivním vývojem souvisí i změny v morálním usuzování, tím se zabýval L. Kohlberg. Definoval tři základní vývojová stádia – prekonvenční, konvenční a postkonvenční. Používal modelové příběhy, které obsahují morální dilemata. Poukázal na to, že většina dospívajících nedosáhne na postkonvenční úroveň, zůstanou na úrovni konvenční morálky. (Blatný, 2016, s. 102) Dospívající, kteří se posouvají na postkonvenční úroveň, vědomě přijímají základní normy a principy rozhodující o správnosti činů. Morálka dospívajících je většinou absolutní, což znamená, že podle nich přijaté morální normy platí pro všechny a za všech okolností. Dospívající většinou vnímají svět černobíle a odmítají kompromis. Kompromis považují za zbabělost či pohodlnost. Proto jsou dospívající citliví na sebemenší náznak nespravedlnosti, odsuzují i drobné lži a žádají absolutní upřímnost. Někteří jedinci jsou v morálním ohledu příliš sebekritičtí a trápí se i možnými důsledky svého chování. Jindy jsou kritičtí k okolí a abstraktně uznávaná pravidla příliš neuplatňují. Tento absolutismus často bývá zdrojem konfliktů s okolím, ale i zdrojem zklamání. (Langmeier & Krejčířová, 2006, s. 162)

Každý jedinec je jiný, a tak i v pubescenci nalezneme výrazné rozdíly mezi jedinci, ať už se jedná o tělesný či duševní vývoj. Většinu dětí je sice možné vzdělávat společně, některé podprůměrné děti však odcházejí do zvláštní školy, nadprůměrné a nadané děti mají k dispozici víceletá gymnázia. Rozdíly v psychosociálním a citovém vývoji se projevují ve způsobu trávení volného času. Některé děti se zabývají prostými smyslovými hříčkami, jiné mají vážné a náročné zájmy na úrovni dospělých. Ovšem i nadané a vyspělé děti si někdy hrají s panenkami či vojáčky. Stejně rozdíly se objevují i ve vztazích k opačnému pohlaví. Významnou roli zde hraje první menstruace a první poluce, ale také mužnost i ženskost vzhledu. Ovšem i bez ohledu na tyto faktory nalezneme vedle sebe úplnou nedotčenost i předčasnou vyspělost se sexuálními zkušenostmi. Individuální rozdíly se vyskytují stejně tak ve vývoji mravním, estetickém i světonázorovém. (Říčan, 2004, s. 170-171)

2 Didaktické prostředky vzdělávání

Didaktické prostředky zaujímají při vyučování stále výraznější místo. Pojem prostředek má poměrně široký význam. V didaktice považujeme za prostředek vše, co může učitel i žák využít k dosažení výukových cílů. Jedná se o předměty, které zajišťují, podmiňují a zefektivňují průběh vyučovacího procesu. (Skalková, 2007, s. 249) Didaktické prostředky lze rozdělit na materiální a nemateriální. Mezi nemateriální prostředky řadíme metody výuky, formy vyučování, dílčí cíle atd. Další skupinu prostředků pak tvoří materiální didaktické prostředky, kterými se dále budeme zabývat. (Kalhous, 2002, s. 337)

Funkce materiálních didaktických prostředků vyplývá ze skutečnosti, že informace vstupují do našeho mozku následujícím způsobem. Člověk získává 87 % informací zrakově, 9 % informací sluchem a 4 % informací ostatními smysly. Přičemž při výuce bývá nejčastěji používán verbální komunikační kanál, který z mnoha důvodů není tak efektivní jako vizuální informace. Hlavní výhodou vizuálních pomůcek je, že upoutávají pozornost. Bez pozornosti žáků totiž vyučovat nelze. Pokud žák hledí na vizuální pomůcku, jeho pozornost neodvádějí jiné zrakové podněty, například pohledy z okna. Vizuální pomůcky navíc přinášejí změnu, a tím vzbuzují zájem žáků. Další výhodou může být, že napomáhají konceptualizaci. Mnoho pojmů a myšlenek pochopíme spíše vizuálně než verbálně. Pokud si znalosti pamatujeme a rozumíme jim vizuálně, měli bychom je vizuálně sdělovat. Například přípravu stolu o sedmi chodech si lépe představíme díky obrázku nebo skutečné ukázce. Za další výhodu vizuálních pomůcek můžeme považovat jejich snazší zapamatovatelnost. Výzkumy dokazují, že většina lidí si lépe pamatuje vizuální než verbální informace. A v neposlední řadě jsou vizuální pomůcky projevem našeho zájmu. Pokud trávíme čas přípravou pomůcek, žáci vidí naši snahu o to, aby se něčemu přiučili. Vědí, že nám na jejich učení záleží. (Petty, 2008, s. 271-272)

Existuje mnoho druhů didaktických prostředků a mnoho způsobů předávání informací žákům. Uvedeme si klasifikaci materiálních didaktických prostředků dle Zdeňka Kalhousa a kolektivu.

I. Učební pomůcky

1. Originální předměty a reálné skutečnosti

- a) Přírodniny - v původním stavu (minerály, rostliny)
 - upravené (vycpaná zvířata, lihové preparáty)
- b) Výrobky a výtvořky (vzorky výrobků, přístroje, umělecká díla)
- c) Jevy a děje – fyzikální, chemické, biologické

2. Zobrazení a znázornění předmětů a skutečností

- a) Modely – statické, funkční, stavebnicové
- b) Zobrazení – prezentovaná přímo (školní obrazy, fotky, mapy)
 - prezentovaná s využitím didaktické techniky (statické a dynamické zobrazení)
- c) Zvukové záznamy – magnetické, optické

3. Textové pomůcky

- a) Učebnice – klasické, programované
- b) Pracovní materiály – pracovní sešity, sbírky úloh, tabulky, atlasy
- c) Doplňková a pomocná literatura – časopisy, encyklopedie

4. Pořady a programy prezentované pomocí didaktické techniky

- a) Pořady – televizní, rozhlasové
- b) Programy – pro vyučovací stroje, výukové soustavy nebo počítače

5. Speciální pomůcky

- Žákovské experimentální soustavy
- Pomůcky pro tělesnou výchovu

II. Technické výukové prostředky

1. Auditivní technika – magnetofony, školní rozhlas, sluchátka, přehrávače CD

2. Vizuální technika

- Pro diaprojekci, pro zpětnou projekci, pro dynamickou projekci

3. Audiovizuální technika

- Pro projekci diafonu, filmové projektory, videorekordéry, videotechnika, televizní technika, multimediální systémy na bázi počítačů

4. Technika řídicí a hodnotící

- zpětnovazební systémy, výukové počítačové systémy, počítače, тренаžéry

III. Organizační a reprografická technika

- fotolaboratoře, kopírky a tiskárny, rozhlasová studia a videostudia, počítače, počítačové sítě, databázové systémy (CD ROM disky)

IV. Výukové prostory a jejich vybavení

- učebny se základním vybavením – tabule, nástěnky, skříň na knihy
- učebny se zařízením pro reprodukci audiovizuálních pomůcek
- odborné učebny
- počítačové učebny
- laboratoře, dílny
- tělocvičny, hudební a dramatické sály

V. Vybavení učitele a žáka

- psací potřeby, kreslicí a rýsovací pomůcky, kalkulátory, počítače, notebooky, učební úbor, pracovní oblečení (Kalhous, 2002, s. 338-339)

Mezi nejrozšířenější prostředky vzdělávání patří školní didaktické texty. Za didaktický text můžeme považovat jakýkoli text, který nese didaktickou informaci. Mezi nejrozšířenější druhy didaktických textů patří učebnice. (Průcha & Walterová & Mareš, 2013, s. 53) Učebnice již existují i v atraktivnější podobě, elektronické. Často bývají rozdělené do několika částí – do části výkladové, procvičovací a kontrolní – testovací. Mohou obsahovat výklad s mnoha obrázky, schémata, fotografiemi, animacemi atd. Tyto části učebnice jsou interaktivní. Můžeme volit, zda chceme výklad jen pročitat nebo textem procházet aktivně, získané znalosti procvičovat i testovat. Tyto elektronické programy řadíme pod audiovizuální média. Propojují verbální text s prostředky vizuálními, zvukovými a počítačovými efekty. (Průcha, 1998, s. 15) A právě učebnicím bude věnována tato diplomová práce.

Učebnice jsou často doprovázené dalšími školními didaktickými texty, které podporují působení učebnice. Například cvičebnice, tedy pracovní knihy, sešity či listy, které slouží zejména k procvičení učiva či samostatné činnosti žáků. (Kalhous, 2002, s. 143) Při započítání povinného školního vzdělávání jsou důležité slabikáře - školní knihy, které plní specifické funkce. Dalším školním didaktickým textem jsou čítanky, soubory obvykle uměleckých literárních děl. Řadíme sem také sborníky pramenů či

dokumentů. Důležitou součástí především přípravy na proces vzdělávání jsou didaktické příručky. Za didaktické příručky považujeme přehledy učiva, různé seznamy, obsahy školní četby a další. Dále to mohou být sbírky, např. jazykových her, matematických úloh, hádanek či diktátů. V adaptované školní verzi se při výuce často vyskytují stručné mluvnice. Hojně se využívají i slovníky, ať už výkladové, překladové nebo slovníky terminologie konkrétních předmětů. Součástí hudební výchovy jsou zpěvníky - textové a notové zápisy písní a hudebních skladeb. V rámci předmětů zeměpis, dějepis a jiných se často používají atlasy a mapy, geografické, historiografické a demografické. Při výuce matematiky, fyziky a chemie nám pomáhají při vzdělávání odborné tabulky. Pro nejrůznější vyučovací předměty a diagnostické účely využíváme testy a testové manuály. (Průcha, 1998, s. 16-17)

V moderní době se setkáváme se stále dokonalejšími technickými prostředky pro učení a vyučování, častěji se také využívá virtuální učební prostřední. Jedná se o síť, kterou lze využít téměř na všech počítačích v rámci dané vzdělávací instituce. Na síti mezi sebou společně komunikují žáci a učitelé. Žáci se do sítě přihlásí, poté získají instrukce potřebné pro jejich samostatnou práci. Učitelé pak mohou výsledek jejich práce hodnotit také přes počítač, zároveň je možné sledovat celkový vývoj žákovy učení. Za virtuální učební prostředí můžeme považovat e-learning. (Petty, 2013, s. 379)

V dnešní době stále častěji využíváme internet, také pro učení a vyučování. Nalezneme zde spoustu materiálů, většinou zadarmo. Mohou pocházet od ministerstva, firem, organizací, dále je poskytují sdružení, neziskové organizace, ale také odborníci. (Petty, 2013, s. 378-379) Pedagogickým pracovníkům, školám i odborné široké veřejnosti pomáhají internetové portály. Např. portál DUMy.cz, který nabízí pomoc při tvorbě, sdílení a archivaci didaktických materiálů v digitální podobě. Díky portálu vznikla pedagogická komunita, kde si uživatelé vzájemně sdílejí výukové materiály. Cílem portálu je obohacení uživatelů o nové informace a poznatky, pomoci a inspirovat při tvorbě nových výukových materiálů. (DUMY, 2018)

2.1 Učebnice

V další části diplomové práce bude vysvětleno, co je obsahem výrazu „učebnice“. Pedagogický slovník uvádí následující definici: „*Jedná se o druh knižní publikace upravené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má spoustu typů, přičemž nejrozšířenější je školní učebnice.*“ (Průcha & Walterová & Mareš, 2013,

s. 323) Průcha zmiňuje vymezení pojmu učebnice uplatňované v pedagogické literatuře. Za učebnici považuje prostředek vyučování a učení v knižní formě. Učebnice obsahuje odborná témata a okruhy daného předmětu, které jsou metodicky uspořádané a didakticky ztvárněné tím způsobem, že umožňují učení. Autor připojuje i další vysvětlení běžně užívané v pedagogické literatuře. „*Učebnice vychází z obsahové normy učebních osnov a vymezuje a konkretizuje obsah a rozsah učiva konkrétního vyučovacího předmětu v konkrétním postupovém ročníku.*“ (Průcha, 1998, s. 13)

Existuje několik hledisek, ze kterých lze učebnici charakterizovat. Ve vztahu k učebním osnovám můžeme učebnici definovat jako konkretizaci projektu didaktického systému v určitém vyučovacím předmětu. Učebnici lze také vysvětlit jako základní vyučovací a učební prostředek, který konkretizuje výchovné a vzdělávací cíle učebních osnov, stanovuje rozsah a obsah učiva a nabízí podklady pro rozvoj intelektuálních a praktických dovedností, které jsou vymezené učebními osnovami. Další hledisko souvisí se vztahem školní učebnice k procesu výuky, v takovém případě ji charakterizujeme jakožto obecný model scénáře vyučovacího procesu. Při zaměření na pedagogickou komunikaci lze učebnici definovat jako prostředek komunikace žáka či učitele s učivem. V tomto případě se jedná o prostředek komunikace zprostředkované. (Kalhous, 2002, s. 143)

Průcha na učebnici nahlíží ve třech systémech. Učebnice je totiž začleněna nejméně do tří systémů jako edukační konstrukt, tedy jako zkonstruovaný výtvar sloužící k edukaci. Na učebnici nahlíží jako na prvek kurikulárního projektu, jako na součást souboru didaktických prostředků a jako na druh školních didaktických textů. (Průcha, 1998, s. 14)

Učebnice je v nejobecnějším pojetí součástí kurikulárních projektů, u nás vzdělávacích programů. Jsou to dokumenty, které mají normativní charakter a které obsahují učební plán daného druhu či stupně školy. Také formulují cíle vzdělávání a určují obsahy vzdělávání v podobě učebních osnov. Vzdělávací programy počítají s existencí učebnic. Učebnice tedy svým obsahem musejí odpovídat kurikulárním dokumentům. A při analýze učebnice na ni musíme nahlížet právě jako na součást kurikulárních projektů. (Průcha, 1998, s. 14) Při pohledu na učebnici jako kurikulární projekt můžeme učebnici považovat za model či scénář, s jehož pomocí společnost řídí edukační procesy v prostředí školy. Učebnice podle představ vzdělávací politiky země určuje obsahy vzdělávání, které mají být prezentovány žákům. Jsou závislé

na ideologických a politických názorech a principech dané země. Dokonce někdy bývají považovány za nástroj národní propagandy. To může ovlivnit především učebnice, které se zabývají politickými, ekonomickými nebo právními záležitostmi. (Průcha, 2002, s. 272-273)

Učebnici lze chápat jako součást souboru didaktických prostředků. Termín didaktické prostředky přitom vysvětlujeme jako soubor všech materiálních předmětů, které fungují při realizaci vzdělávání. Učebnice jsou tedy součástí materiálních prostředků či pomůcek, stejně jako preparáty, obrazy, zvukové záznamy atd. Z tohoto pohledu je na učebnice nutné nahlížet vzhledem k obsahům, k cílům, ale také k vlastnostem a fungování dalších didaktických prostředků. Toto hledisko je velmi důležité, zvláště v současné době stále dokonalejších technických prostředků pro učení a vyučování. Mezi takové prostředky řadíme například audiovizuální pomůcky, takové programy uplatňují multimediální prezentaci, tedy propojují text s vizuálními a zvukovými prostředky, ale také s počítačovými efekty. Tyto moderní elektronické učebnice mohou při pohledu na tištěnou učebnici působit jako mnohem dokonalejší a atraktivnější. Klasická tištěná učebnice nám může připadat jako zastaralá. Přesto nedochází k odsunu učebnic ze školní výuky, ale naopak se jejich využívání rozšiřuje. Na rozdíl od elektronických učebnic mají totiž vlastnosti, které z nich dělají nenahraditelné ve funkci didaktického prostředku. Učebnice jsou poměrně snadno dostupné, přenosné, a navíc pro jejich využívání nepotřebujeme žádné další technické zařízení. Další výhodou učebnic je, že jsou levnější než výukové programy a technická zařízení, která jsou pro používání nutná. Při pohledu na stránku psychologickou, existují sice počítačová nadšenci, ale také lidé, kteří k technickým prostředkům nemají příliš pozitivní vztah. Nejen proto jsou učebnice stále využívány. (Průcha, 1998, s. 14-16)

Na učebnice můžeme pohlížet i jako na druh školních didaktických textů. V českém prostředí využíváme také termíny učební text, knižní učební pomůcka či školní kniha. Ve školní výuce se používá spousta různých textů. Právě učebnice je jedním druhem didaktických textů, je zpracovaná nejčastěji jako kniha. Učebnice a další školní didaktické texty jsou konstruovány pro účely učení a vyučování. Spolu s učebnicemi se ve školní výuce využívají další didaktické texty, které učebnici doplňují. Nejčastěji to bývají cvičebnice neboli pracovní sešity. Dnes učebnice bývá součástí ucelené řady navazujících učebnic pro daný předmět či obor. (Průcha, 1998, s. 16-17)

Historie učebnice

Učebnice, stejně jako kniha, představuje úroveň dosažené kultury, je pamětí lidského myšlení a poznání. Je prostředkem, který zaznamenává výhry i prohry našeho úsilí o lepší svět. A pro budoucnost uchovává vše, co by se jinak mohlo ztratit či zapomenout. (Knecht & Janík, 2008, s. 19)

Historie učebnic je velmi dlouhá. Učebnice můžeme řadit k nejstarším produktům lidské kultury. První zmínky o učebnicích se objevují z dob starověké Asýrie, Babylonu, Egypta nebo Číny, několik tisíc let před naším letopočtem. Učebnicové texty byly vyryty klínovým písmem do hliněných destiček nebo psány na pergamenové svitky. Nejčastěji poskytovaly instrukce pro náboženské obřady a astronomická měření. Také poučovaly o vznikajících vědeckých oborech, jako byla aritmetika, geometrie či medicína. V antickém Řecku a Římě byly učebnice zřejmě ve školách běžně používané. (Průcha, 2002, s. 270) Jako příklad známé učebnice ve starověku se většinou uvádí dílo Marca Fabia Quintiliana (40-96 n. l.) - *Základy rétoriky*. Učebnice je rozsáhlá, skládá se z 12 částí. Autor zde vysvětluje, jak vyučovat řečnickému umění. Jeho kniha se tak stala prostředkem vzdělávání řečníků. Také v ní nalezneme svědectví, že v antickém Římě již existovali nakladatelé knih i učebnic. (Skalková, 2007, s. 103)

Vývoj vzdělávání a vyučování postupně vedl ke vzniku různých druhů školních knih a učebnic. Intenzivní rozvoj školních učebnic zaznamenáváme po Gutenbergově vynálezu knihtisku v 15. století. (Průcha, 2002, s. 270) Učebnicím se začal věnovat Jan Amos Komenský, je jedním ze zakladatelů teorie a tvorby moderních školních učebnic. Komenský se stal celosvětově uznávanou osobností. Mezi nejznámější a nejvýznamnější díla bezesporu patří *Dveře jazyků otevřené* z roku 1631 a *Svět v obrazech* z roku 1658. Učebnice *Svět v obrazech* bývá považovaná za průkopnický didaktický prostředek, jelikož propojuje text učení s obrázky, jak je v současných učebnicích běžné. Komenský nebyl jen autorem učebnic, ale také teoretikem tohoto didaktického prostředku. Jeho *Velká didaktika* z roku 1657 obsahuje požadavky na vlastnosti textu učebnic, které jsou aktuální dodnes. (Průcha, 2002, s. 270)

Moderní pedagogika je v dnešní době schopna přesně formulovat a ověřovat vlastnosti daných učebnic. V souvislosti s tím se rozvinula užitečná disciplína – teorie a výzkum učení z textu. Zabývá se mimo školních učebnic i jinými verbálními texty.

(Průcha, 2002, s. 270-271) V současné době je kvalita učebnic posuzovaná pod garancí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nezávislými experty. Existuje seznam učebnic, které mají tzv. schvalovací doložku učebnic. Tím se garantuje určitá kvalita učebnice. (MŠMT ČR, 2018)

Funkce učebnice

„Funkcí učebnice se rozumí role, předpokládaný účel, který má tento didaktický prostředek plnit v reálném edukačním procesu.“ (Průcha, 1998, s. 19) Jednotliví autoři uvádějí různý počet funkcí, které školní učebnice plní. Průcha vymezuje tři základní funkce učebnice. Zaprvé funkci prezentace učiva, jelikož učebnice je především souhrnem informací, které musí prezentovat svým uživatelům. Informace jsou předávány různými formami, verbální, obrazovou nebo kombinovanou. Zadruhé funkce řízení učení a vyučování. Učebnice je totiž také didaktickým prostředkem, který řídí žákovu učení, ale i učitelovo vyučování. Jako třetí zmiňuje funkci organizační nebo orientační. To znamená, že učebnice své uživatele informuje o způsobech, jakými lze učebnici využívat, pomocí pokynů, rejstříku nebo obsahu. Tato klasifikace umožňuje analyzovat a vyhodnocovat didaktickou vybavenost učebnic. (Průcha, 2002, s. 277-278)

Teorie učebnice se zaměřuje na funkce učebnic vzhledem k subjektům, které ji využívají. Z tohoto hlediska rozlišuje funkce pro žáky a učitele. Pro žáky jsou učebnice pramenem či zdrojem, ze kterého se učí, osvojují si poznatky, dovednosti, hodnoty, normy, postoje a další. Pro učitele učebnice představují pramen, se kterým plánují a připravují obsah učiva, prezentaci ve výuce i následné hodnocení výsledků žáků. (Průcha, 1998, s. 19)

Autorem jedné z nejpodrobnějších klasifikací funkcí se stal ruský odborník D. D. Zujev. Se svými spolupracovníky uplatňuje tzv. funkčně strukturální analýzu, využil psychologickou teorii učení a vymezil tak 8 následujících funkcí. (Průcha, 1998, s. 19)

První funkcí je informační funkce. Zahrnuje myšlenku, že učebnice vymezuje obsah vzdělávání v daném předmětu nebo oboru vzdělávání. Zaměřuje se i na rozsah a dávkování informací, které žákům slouží k osvojování. Dále autor vymezuje transformační funkci. Spočívá v tom, že učebnice poskytuje přepracování odborných informací z vědních oborů či technických oblastí tím způsobem, aby transformované informace byly žákům srozumitelné. Funkce systematizační je dána tím, že učebnice

podle určitého systému rozčleňuje učivo do jednotlivých ročníků a stupňů škol. Také určuje, v jakém pořadí budou jednotlivé tematické celky následovat. Další funkcí je funkce zpevňovací a kontrolní. Učebnice slouží žákům k osvojování si poznatků a dovedností, k procvičování a upevňování, popřípadě i kontrolování správného osvojení. (Průcha, 1998, s. 19-20) Pro dosažení dobrých výsledků je důležité časté zjišťování výsledků vzdělávání. Ve třídě mají učitelé málo času na individuální pomoc každému žákovi při jednotlivých aktivitách. Dobrá učebnice by tedy měla obsahovat správné odpovědi a řešení jednotlivých úloh. Žák se při tom naučí hodnotit výsledky vlastního učení s využitím alternativních metod řešení problémů. (Maňák & Knecht, 2007, s. 14) Sebevzdělávací funkce spočívá v tom, že žáky stimuluje k samostatné práci s učebnicí, podporuje u nich motivaci a potřebu poznávání. Díky integrační funkci učebnice nabízí základ pro pochopení a propojování informací, které se k žákům dostávají z různých pramenů. Dále autor vymezuje funkci koordinační. Učebnice totiž zajišťuje koordinaci v případě, že použijeme další didaktické prostředky, které na učebnici navazují. Učebnice mají také funkci rozvojově výchovnou. Pomáhají utvářet různé rysy harmonicky rozvinuté osobnosti žáků. (Průcha, 1998, s. 19-20) Učebnice mají za úkol přispět k morálnímu rozvoji žáků, jelikož společnost potřebuje především lidi s morálními zákony a občanskými postoji. Mají vytvářet žádoucí postoje a hodnoty. Tato funkce patří mezi nejdůležitější, proto jsou učebnice z tohoto hlediska důkladně analyzovány. Pokud se prokáže, že některá učebnice žákům vštěpuje nepřijatelné hodnoty pro některou ze skupin společnosti, musí být tato učebnice nahrazena jinou. (Maňák & Knecht, 2007, s. 14)

Maňák a Knecht přidávají ještě funkci motivační, kterou v dnešní době považují za základní a klíčovou. Nabídka informačních zdrojů je široká, a pokud učebnice nejsou zajímavé a zábavné, žáci nebudou příliš ochotni se z nich učit. Naopak zajímavé učebnice mohou v žácích vzbudit zájem o daný předmět. Takové nadšení pak žákům pravděpodobně vydrží celý život. A proto je jedním z nejdůležitějších cílů školního vzdělávání vyvolat touhu po vědění a poznání. Dalším úkolem učebnice je vést žáky k aktivitě. Čím jsou žáci při učení aktivnější, tím jsou výsledky učení hlubší a dlouhodobější. Důležitou funkcí učebnice je také diferencující přístup k učení. Každý žák má jiné zájmy a učebnice by tak měla odpovídat těmto různým zájmům. Někteří žáci mají větší zájem o konkrétní předmět a mají větší předpoklady se ho naučit. Tito žáci potřebují rozsáhlejší učebnice s větším množstvím informací a hlubším

vysvětlováním daných jevů. Naopak ostatní žáci dají přednost učebnici s méně informacemi a stručnějším vysvětlováním. To je důvod, proč by mělo být k dispozici více učebnic s rozdílnou úrovní rozpracování i úrovní obtížnosti učiva pro každý ročník a předmět. Žáci s podrobněji zpracovanou učebnicí by pak ostatním žákům mohli předávat informace, co mají napsáno ve své učebnici. Zároveň mohou využít možnosti, aby se z daného předmětu naučili více. Toto byly funkce, které učebnice plní převážně v prostředí školy. Učebnice však můžeme používat i mimo prostor školy. Učebnice tak mají ve společnosti i funkce kulturní, politické a další. (Maňák & Knecht, 2007, s. 14)

Tyto funkce učebnice slouží jako komplex, přesto jejich zastoupení může být v jednotlivých učebnicích různé, tedy v jiné intenzitě i jiném rozsahu. Záleží na stupni školy, vyučovacím předmětu atd. (Průcha, 1998, s. 20)

Vymezení funkcí učebnic má nejen teoretický význam, ale i praktický dosah pro vytváření a hodnocení učebnic. Objasňuje, co jsou konkrétní nositelé funkcí v učebnici. Aby učebnice plnila své funkce, musí k tomu být patřičně vybavená a zahrnovat komponenty, které mohou dané funkce realizovat. (Průcha, 1998, s. 20)

2.2 Soudobé pojetí učebnice

Učebnice jsou společně s jazykovým projevem učitele hlavním nosičem, pomocí kterého se zprostředkovávají určité obsahy pro účely vzdělávání. Úspěšná realizace těchto účelů je závislá na vlastnostech učebnice. (Průcha, 2002, s. 280) Kvalitní učebnice bývají velmi žádané. Takové učebnice jsou používány tak často a intenzivně, že je třeba je na konci školního roku vyměnit. Naopak některé učebnice zůstávají téměř nevyužité. Žáci je na konci školního roku vracejí neotevřené. Do knihovny nezajdou, aby si některé vypůjčili. S příchodem moderních technologií se učebnice mohly jevit jako zastaralé. Přesto se učitelé k této metodě znovu uchylují. Učebnice se využívají i k samostatné práci, k projektům nebo jako instrukce obsahující základní fakta. (Petty, 2013, s. 283)

Učebnicí se často zabýváme z hlediska jejího konstruování, struktury a parametrů. Zajímá nás tedy, jaká je učebnice sama o sobě. Učebnice vzniká z náročné práce mnoha odborníků, od autora až po pracovníky tiskárny. V okamžiku, kdy je učebnice hotová, se dostane do rukou uživatelů – učitelů a žáků. Tím se stává nástrojem jejich činnosti. Tím se také otevírá další důležitá sféra pro výzkum učebnic. Je možno formulovat řadu závažných otázek. Co se s učebnicemi děje při učení a vyučování? Jak

s učebnicemi pracují žáci? Jak se jim práce s danou učebnicí líbí? Jak učebnice využívají učitelé? K čemu učebnice využívají? Na zodpovězení otázek tohoto typu existuje málo podkladů. Přitom tvorbě učebnic se věnuje takové úsilí, ale o využívání učebnic v praxi se takový zájem nejví. O fungování učebnic v reálné školní výuce máme k dispozici jen omezené množství poznatků. Tyto poznatky jsou ve většině případů zaměřené na učitele, na žáka jen sporadicky. (Průcha, 1998, s. 108)

Učebnice a žáci

Již od dob prvních školních učebnic jsou učebnice prioritně vytvářeny pro žáky. Proto je důležité zjišťovat, co žáci s učebnicemi dělají, k jakým činnostem je využívají a jaký mají k jednotlivým učebnicím vztah, popřípadě jaký k nim zaujímají postoj. Je ovšem pravděpodobné, že mnoho činností a postojů je ovlivněno učitelem, jeho zacházením s učebnicemi a jeho postoji k nim. (Průcha, 1998, s. 108) Učitele jsou totiž činitelem, který rozhoduje o způsobu používání učebnice či cvičebnice v procesu vyučování. Ovšem rozhoduje o tom v souladu s cíli vyučovacího předmětu, charakterem předmětu i charakterem učebnice. Dalším faktorem jsou cíle, které si učitel vytyčí v procesu výuky obecně. Mezi cíle můžeme řadit např. naučit žáky číst s porozuměním, vypracovat zápis do sešitu, osnovu textu, umět najít a vysvětlit hlavní myšlenku či text převyprávět. (Kalhous, 2002, s. 143)

Již od 80. let se u nás provádějí různá šetření za účelem zjistit, k jakým činnostem žáci učebnice využívají a jakým způsobem k tomu dochází. Zajímavé šetření u nás provedla Eva Hájková v roce 1986 a nazvala jej *Učebnice jako komunikátor*. Autorka zdůrazňuje, jak je při posuzování působení učebnice na žáka důležité přesně vědět, kdy a jak žák s učebnicí přichází do styku. Je potřeba obzvlášť poznat faktický stav využívání učebnic. Vedle sebe stojí otázky týkající se možnosti práce s učebnicí a otázky skutečného využívání učebnic. Postihnout faktický stav využívání učebnic ve škole i mimo ni předpokládá široký výzkum. (Průcha, 1998, s. 108-109)

Hájková ve svém šetření použila dotazník s otázkami, které se týkaly využívání učebnic v přípravě žáků na vyučování, subjektivního hodnocení srozumitelnosti učebnic pro žáky a také oblíbenosti učebnic u žáků. Výzkum zaměřila na učebnice fyziky a zeměpisu. Na otázky dotazníku odpovídali žáci 5. - 8. ročníku základní školy a skupina žáků střední školy. Výsledkem výzkumu bylo, že žáci základní školy využívají učebnice nejčastěji ke studiu nové látky a doplnění poznámek z výkladu učitele. Žáci se

dle výzkumu doma nejčastěji učí z učebnic českého jazyka, cizího jazyka a zeměpisu. A oblíbenost učebnice závisí na její srozumitelnosti a na zajímavost prezentace obsahu. Žáci střední školy rovněž učebnice často využívají k domácí přípravě na vyučování. Nejčastěji je využívají při vypracování domácích úkolů. A ve srovnání s učitelovým výkladem hodnotili učebnici jako méně srozumitelnou. Závěrem šetření lze říci, že žáci s učebnicemi pracují a učebnicové texty na ně působí. Ovšem ne vždy takovým způsobem, jako by si učitelé představovali. (Průcha, 1998, s. 109)

V současné době žáci využívají učebnice pro doplnění poznámek z učitelova výkladu. Žáci dostávají úkol, aby si sami zpracovali výpisky z probrané látky přímo z učebnice. Učitelé také často žákům zadávají domácí úkoly z učebnice. Popřípadě učitel zadá úkol, jehož odpovědi mohou žáci dohledat v učebnici. Starší žáci už si z učebnice mohou připravit referát, který dále přednesou spolužákům. Ovšem z praxe i z výzkumů je známo, že se mnozí žáci v textu obtížně orientují. Často nezvládají postihnout hlavní myšlenku textu a formulovat vlastní závěry. Řešením, jak žáky naučit pracovat s textem, by mohla být posloupnost následujících kroků. 1. Četba textu a jeho reprodukce. 2. Četba textu se zodpovězením otázek na jeho obsah. 3. Četba textu s vyhledáním hlavních myšlenek. 4. Četba dvou různě zpracovaných textů na jedno téma a jejich srovnání. 5. Vysvětlení závěrů obsažených v textu. 6. Strukturní analýza a systematizace faktů obsažených v textu. 7. Stanovení vlastního postoje k danému obsahu, srovnání a hodnocení. 8. Samostatné závěry, kritický přístup, rozvedení myšlenek, které text přináší. Porozumění různým učebním textům je však žákům zprostředkováváno předchozím výkladem učitele. Některé části výkladu mohou žáci pochopit sami, jiným bez výkladu učitele neporozumí. To má vliv i na samostatné osvojování učiva. Abychom došli k naplnění vytyčených cílů, potřebujeme učebnice, které jsou svým zpracováním vyhovující. (Kalhous, 2002, s. 144)

Spolehlivým zdrojem poznatků o využívání učebnic žáky je evaluační analýza TIMSS. Jedná se o mezinárodní výzkum matematického a přírodovědného vzdělávání. Výzkum se provádí v rámci rozsáhlé mezinárodní komparace výsledků vzdělávání. Součástí výzkumu je také zjišťování a porovnávání podmínek a faktorů, které výsledky vzdělávání ovlivňují. Díky zapojení České republiky do výzkumu nyní máme k dispozici cenné informace o vzdělávání žáků základních škol v matematice, přírodovědných předmětech a o čtenářské gramotnosti. (Průcha, 1998, s. 110)

Učebnice a učitelé

Po řadu desetiletí se udržovala představa, že učebnice jsou pro žáky. Učebnice přitom mají značnou roli pro učitele, kteří řídí a realizují výuku. Učebnice jsou totiž informačním zdrojem pro plánování i realizaci vyučovacích činností učitelů. (Průcha, 1998, s. 111) Průcha se zaměřuje na polyfunkční charakter školní učebnice, která je kurikulárním dokumentem, také hlavním zdrojem obsahu vzdělávání pro žáky a současně i didaktickým prostředkem učitelů. (Průcha, 2002, s. 293)

Učebnice jsou jedním z hlavních zdrojů, který učitelé využívají pro plánování výuky. Mezi hlavní části učitelovy přípravy patří výběr učiva a učebních činností, které budou žáci s učivem provádět. Učebnice mohou učitelům sloužit jako návod, co budou učit a také jakým způsobem budou učit. Učitelé při své práci čerpají z kurikula, žákům zprostředkovávají dané obsahy učiva. Tento úkol není snadný, učitel totiž musí vzdělávací obsahy přizpůsobit konkrétním potřebám jednotlivých žáků. (Průcha, 2002, s. 293)

Nalezneme mnoho výzkumů a analýz, které vypovídají o tom, co vlastně učitelé s učebnicemi dělají a jaký k nim mají vztah. Dosavadní analýzy o vztahu učitelé – učebnice se týkají třech oblastí. První oblastí jsou účely, ke kterým učitelé učebnice využívají. Druhou oblastí jsou činnosti, které s učebnicemi učitelé dělají. A za třetí se jedná o postoje a hodnocení, která učitelé k učebnicím zaužívají. (Průcha, 1998, s. 111)

Už v 80. letech bylo provedeno několik výzkumů, které se zaměřovaly na učitele. Jejich součástí byla analýza informací, jak často učitelé používají různé informační zdroje pro plánování a realizaci výuky. Šetření se zaměřilo na vzorek 101 učitelů druhého stupně základní školy, průměrně s 18 letou praxí. Z Výzkumu vyplynulo, že učitelé většinou používají učebnice jako primární informační zdroj pro plánování výuky, a to soustavně. Přičemž další materiály, které jsou určeny zvláště pro učitele, nejsou zdaleka využívány tak často. Podle výpovědí učitelů učebnice soustavně využívají ve vysoké míře, zhruba 89 %. V 50 % jsou využívány metodické příručky, ve 40 % učební osnovy a v necelých 8 % metodické časopisy. Velké rozdíly se objevují v různých vyučovacích předmětech. (Průcha, 2002, s. 294)

Podrobnější a reprezentativnější šetření nalezneme opět v rámci mezinárodního výzkumu TIMSS. Při analýze byli dotazováni také učitelé. Zjišťovalo se, jaké zdroje pro své plánování výuky učitelé používají. Výsledky ukazují velmi vysoké využívání

učebnic. Přitom učebnice slouží učitelům zejména pro výběr způsobu prezentace učiva, konkrétního tématu. (Průcha, 1998, s. 112)

2.3 Didaktická analýza učiva

Termín analýza má svůj původ v řeckém výrazu analysis, lze přeložit jako rozebrání, rozpuštění či rozvázání. Jedná se o metodu, která zkoumá složité skutečnosti rozkladem na jednodušší. Opačným procesem je pak syntéza, proces spojování jednotlivých částí v celek. Analýzu využíváme v mnoha oborech, ve filosofii, matematice, chemii, společenských vědách i v umění. A v každém oboru se vyskytuje specifická definice termínu analýza.

Podroužek definuje didaktickou analýzu tímto způsobem: „*Didaktická analýza je myšlenková činnost učitele nebo také metoda, která mu umožňuje pochopit obsah, rozsah a strukturu učební látky a najít výchovnou a vzdělávací hodnotu učební látky. Dále stanovit konkrétní výukové cíle v souladu s obecnými cíli výchovy a vzdělání v určitém učebním předmětu, v určitém ročníku a na určitém stupni školy.*“ (Podroužek, 1998) Jedná se o uvažování o učivu. Didaktická analýza je ovlivněná řadou různých faktorů. Učitele při uvažování o učivu ovlivňuje, jak zná daný obor, kurikulární dokumenty, vzdělávací cíle, obecné pedagogické a didaktické poznatky. Také jak zná žáky, kontext a situace, ve kterých vyučovací proces probíhá. Dalším faktorem může být znalost předpisů a pravidel, kterými se řídí školství. (Kalhous, 2002, s. 141)

V didaktické analýze učiva nás v zásadě vedou dva principy. První princip se opírá o behaviorální přístup a zabývá se především popisem cílového chování žáka. Cílem je stanovit obecné cíle i dílčí úkoly, které má žák na konci určitého úseku zvládnout. V procesu didaktické analýzy učiva si nejprve vytyčíme obecnější cíl. Na jeho základě si pak stanovíme dílčí cíl. Právě převedení obecných cílů do konkrétních úkolů a požadavků na žákovo učení patří k nejdůležitějším krokům při tvorbě kurikula a plánování výuky. (Kalhous, 2002, s. 141)

Druhý princip vychází z kognitivní psychologie. Dosažení žádoucího chování žáka závisí na vytvoření bohatých mentálních struktur. Tento princip se snaží postihnout vnitřní vztahy učiva, nalézt základní pojmy a vztahy mezi nimi, také podobnosti a rozdíly mezi jevy. (Kalhous, 2002, s. 141-142)

Analýza učiva, která probíhá na úrovni jednotlivých hodin nebo témat, je rozpracovaná v mikrodidaktických modelech. Východiskem těchto modelů

je psychologická teorie učení. Předpokládá možnost rozdělení učiva do několika typů a kategorií úkolů. Druhým předpokladem je, že ke každému z těchto typů můžeme stanovit optimální podmínky nebo postupy pro učení. Některé modely se odkazují na teorii amerického psychologa Roberta M. Gagného, který se zaměřuje na rozdíl mezi informováním a vyučováním. Rozdíl spočívá v tom, že vyučování navíc zahrnuje předvedení, příležitost k procvičení a pomoc při samostatném užívání. Je tedy třeba rozlišovat mezi různými typy učebních cílů nebo žádoucích výsledků, pro každý z těchto typů cílů je potřeba připravit jiné podmínky a strategie. Za správný postup pak můžeme považovat ten, který vytvoří všechny tyto nezbytné podmínky. (Kalhous, 2002, s. 142)

Mikrodidaktická analýza učiva začíná, pokud jsou již stanovené cíle konkrétního předmětu, učivo daného ročníku nebo cíle tematického celku. Při mikrodidaktické analýze učiva určujeme, z jakých složek znalostí se skládá učivo a jak jsou tyto znalosti prezentovány. Cílem je co nejvíce usnadnit žákovi jejich pochopení. Zaměřujeme se také na to, jaké jsou k dispozici metody vyučování pro výuku jednotek znalostí. Jak zapojit žáka do interakce s učivem, aby došlo k žádoucímu učení a aby žák znalosti či dovednosti zvládnul. Přitom je důležité žákům ukazovat a připomínat strukturu učiva. (Kalhous, 2002, s. 142)

Při didaktické analýze rozebíráme učivo (pojmy, vztahy, hodnoty učiva), činnosti žáků (prostředek k pochopení a osvojení učiva) a také vertikální a horizontální mezipředmětové vztahy v učivu. Postup při didaktické analýze lze rozdělit do následujících etap: (RVP, 2018)

První etapa se zakládá na rozboru obsahu učiva, zkoumá vzdělávací hodnoty v konkrétním tématu. Je také založena na určení materiálních a formálních cílů tématu, na rozboru pojmů, vztahů a obsahových vazeb v učivu. V rámci první etapy probíhá pojmová analýza, vztahová analýza a praktická analýza. Učitelé v této etapě vycházejí ze standardů základního vzdělávání, z rámcových a školních vzdělávacích programů. (RVP, 2018)

Druhá etapa je založená na rozboru činností, díky kterým si žáci učivo osvojí. Zároveň dochází k analýze činností žáků, jsou prováděné za účelem zisku potřebné dovednosti a později i návyku. V rámci druhé etapy probíhá tedy rozbor senzorických, senzomotorických, pamětních a myšlenkových operací. Cílem těchto operací je

proměna osvojených poznatků ve vědomosti, dovednosti, postoje a návyky. Výsledným produktem této operační analýzy jsou učební úlohy žáků. (RVP, 2018)

Třetí etapa se věnuje vertikálním a horizontálním mezipředmětovým vztahům v učivu. Za vertikální vztahy považujeme vztahy mezi jednotlivými ročníky a stupni škol, horizontální vztahy se odehrávají mezi jednotlivými předměty v jednom ročníku. Žáci mají často problémy s hledáním vztahů mezi předměty. Učitel by proto měl hledat vztahy a souvislosti v jednotlivých učebních předmětech a poté žáky vést k hledání a uvědomování si spojitostí mezi různými pohledy na skutečnost. Tyto souvislosti se pak odrážejí především v praktickém využívání vědomostí a dovedností žáků v životě. (RVP, 2018)

Při didaktické analýze můžeme postupovat následovně. Nejprve vybereme tematický celek, konkrétní téma podle ročního plánu. Stanovíme si konkrétní výchovně–vzdělávací cíl. Poté určíme požadavky na jednotlivé žáky konkrétní třídy, promyslíme, jaké žáci mají zkušenosti s probíraným učivem. Dále posoudíme strukturu učiva a dle toho možnosti didaktického zpracování při výuce. Promyslíme možnosti aktivní činnosti žáků ve vyučování. A na závěr vybereme konkrétní vyučovací formy, metody a prostředky. Škola musí žáka zaujmout, být pro něj smysluplná. Měla by stimulovat jeho aktivitu a tvořivost, poskytnout mu prostor pro experimentování a seberealizaci. A měla by žákovi poskytovat příležitost zažít úspěch. Škola tak přejímá další role a motivuje žáka, aby zatoužil po celoživotním učení. (RVP, 2018)

2.4 Didaktická vybavenost učebnic

Termín didaktická vybavenost učebnic patří mezi základní pojmy Teorie a výzkumu učení z textů. Míru didaktické vybavenosti posuzujeme na základě obsažení její hlavní funkce – být vzdělávacím médiem. Tuto hlavní funkci společně tvoří několik strukturních komponentů různé povahy, přičemž každý komponent je nositelem dílčí funkce. Didaktická vybavenost učebnice není její vlastností statickou, ale předurčuje její efektivnost v procesu, tedy jak se bude učebnice využívat při vzdělávacím procesu ve škole i při domácí přípravě. Proto je potřebné u každé učebnice zjišťovat míru didaktické vybavenosti ještě před tím, než se učebnice vytisknou a začnou užívat. (Průcha, 1998, s. 94)

V současné době se většinou učebnice vyhodnocují jen z hlediska obsahu. Posuzuje se především soulad s kurikulárními projekty a s ideovými názory politického

zřízení země. Méně je pak zastoupeno hledisko, zda učebnice obsahuje vlastnosti potřebné k využívání učebnice z řad žáků. Zajímá nás tedy, zda je učebnice adekvátně vybavena jako didaktický prostředek. Tato didaktická vybavenost lze přesně zjišťovat a měřit. (Průcha, 2002, s. 278) Takové měření můžeme provádět pomocí analytického nástroje, tedy míry didaktické vybavenosti učebnic. Míru určujeme dle rozsahu využití strukturních komponentů, verbálních i obrazových. Vyhodnocení pak probíhá pomocí kvantitativních koeficientů. Ve struktuře učebnice rozlišujeme 36 komponentů, přičemž každý z nich má specifickou funkci a způsob vyjádření. Na základě obsažení těchto komponentů lze popsat jakoukoli učebnici. Jednotlivé komponenty jsou rozčleněny do 3 skupin podle příslušné didaktické funkce a do 2 podskupin podle způsobu vyjádření. (Průcha, 1998, s. 94) Níže je přiložen celkový soubor všech komponentů.

Strukturní komponenty učebnice:

I. Aparát prezentace učiva

(A) verbální komponenty

1. výkladový text prostý
2. výkladový text zpřehledněný (schémata, tabulky k výkladu učiva)
3. shrnutí učiva k celému ročníku
4. shrnutí učiva k tematickým celkům
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky)
7. poznámky a vysvětlivky
8. podtexty k vyobrazením
9. slovníčky pojmů, cizích slov s vysvětlením

(B) obrazové komponenty

1. umělecká ilustrace
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely)
3. fotografie
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy
5. obrazová prezentace barevná (použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)

II. Aparát řídicí učení

(C) verbální komponenty

1. předmluva pro žáky (úvod)
2. návod k práci s učebnicí pro žáky nebo učitele

3. celková stimulace (podněty k zamyšlení, otázky před celkovým učivem ročníku)
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky v průběhu témat)
5. odlišení úrovní učiva (základní - rozšiřující)
6. otázky a úkoly za tematickými celky
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, pozorováním)
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky
12. prostředky a instrukce pro sebehodnocení žáků (testy)
13. výsledky úkolů a cvičení (řešení)
14. odkazy na jiné zdroje informací (doporučená literatura)

(D) obrazové komponenty

1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, úkoly, pravidla, cvičení)
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu
3. užití zvláštního písma pro určité části verbálního textu (tučné písmo, kurzíva)
4. využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky

III. Aparát orientační

(E) verbální komponenty

1. obsah učebnice
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený) (Průcha, 1998, s. 141-142)

Didaktickou vybavenost hodnotíme na základě výskytu uvedených strukturních komponentů. Ze zjištěných hodnot poté vypočítáme dílčí koeficienty a celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnic. Všechny koeficienty mohou získat hodnoty v rozmezí 0 - 100 %. Didaktická vybavenost je vyšší tím, čím je vyšší hodnota koeficientu. Výhodou této metody je její univerzálnost, můžeme ji použít pro učebnice jakéhokoli předmětu či ročníku. (Průcha, 2002, s. 279)

Dále je třeba se zabývat výběrem učiva v učebnicích. Je důležité rozlišit, jaké učivo je základní, jaké vedlejší nebo doplňkové. Zároveň je podstatné sledovat rozvoj jednotlivých pojmů, jejich vztahy a struktury s ohledem na vývojové zvláštnosti žáků,

jejich zkušenosti, vědomosti a možné obtíže při učení. Pokud tato kritéria bude učebnice splňovat, podpoří činnost učitele i žáka v procesu vyučování. V současné době se klade důraz na komplexní pojetí učebnice. Učebnice by měla být nejen nositelem obsahu vzdělávání, ale zároveň i prostředkem řízení učení žáků, které je založené na jejich aktivní činnosti. Tím dochází ke změnám ve vnitřní struktuře učebnic. Nově se vytvářejí vztahy mezi textem a obrazovým materiálem, do učebnice se zařazují prvky cvičebnice, tedy úkoly pro samostatnou činnost žáků. Díky inovačním impulsům se využívají nové organizační formy. A komplexnější pojetí učebnice vede také k posílení komunikace mezi učebnicí a žákem. (Skalková, 2007, s. 104)

Obtížnost textu učebnice

Další důležitou vlastností učebnice je obtížnost didaktického textu, protože využívání učebnice je ovlivněno textem učebnice, jejím obsahem a komunikačním ztvárněním. Průcha definuje termín obtížnost didaktického textu následovně: „*Obtížnost je souhrn takových vlastností textu, které existují objektivně v kterémkoli textu a v procesu učení mají vliv na percepci, chápání a zpracování textové informace učícím se subjektem.*“ (Průcha, 1998, s. 56)

Obtížnost textu učebnice je tedy objektivní vlastnost, která je určena specifickými charakteristikami. Lze ji zjišťovat, měřit, popsat, analyzovat a vyhodnocovat pomocí objektivních procedur. Vychází z předpokladu, že jakýkoli text má nějakou úroveň obtížnosti a že u didaktických textů může zjednodušit nebo naopak ztížit proces osvojování informací. Analýzy obtížnosti textu se provádějí pro účely výzkumné, ale i praktické. Existuje mnoho metod pro zjišťování obtížnosti textu učebnic. Vznikají míry (vzorce) pro kvantitativní vyjádření úrovně obtížnosti. Nalezneme vzorce obtížnosti jednoduché a nenáročné na zpracování, ale také složitější a pro využití v praxi méně vhodné. Při hodnocení se můžeme zaměřit na vlastnosti obsahové, jazykové i neverbální. (Průcha, 1998, s. 56-57) Dále lze zjišťovat obtížnost učebnic v jednotlivých předmětech a ročnících škol, vyhodnocuje se obtížnost učebnic cizích jazyků a také se určuje míra funkční gramotnosti žáků po dokončení školy. (Průcha, 2002, s. 284)

Podle výzkumů se často vyskytuje problematika přetěžování učebnic. K přetěžování může docházet z hlediska kvantitativního (množství pojmů, termínů a faktů) a z hlediska kvalitativního (neúměrná náročnost textu, složité odborné

vyjadřování). (Skalková, 2007, s. 105) Některé učebnice obsahují příliš velké množství textu, který je navíc neúměrný věku žáků. V některých učebnicích je obtížnost textu pro mladší žáky vyšší než v učebnicích pro starší žáky. Učebnice by v žácích měla vyvolávat aktivitu, která vede k dosažení kognitivních cílů. Mnohé učebnice však neobsahují učební úlohy na různých stupních kognitivní náročnosti. (Kalhous, 2002, s. 144) Na učebnice se klade požadavek, aby byla psaná jasně, aby byla přizpůsobena věku a chápání žáků a zároveň styl psaní má odpovídat vytríbenosti jazykové formy. (Skalková, 2007, s. 105)

3 Český jazyk a literatura v Rámcovém vzdělávacím programu

Rámcový vzdělávací program (RVP) tvoří obecně závazný rámec pro vzdělávání všech oborů v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání. Jedná se o kurikulární dokument, který vymezuje obsah vzdělávání, a tím stanovuje i výsledky vzdělávání. Jsou vymezeny rámcové vzdělávací programy pro mateřské, základní školy, gymnázia i odborné školy. Škola na základě RVP vypracuje svůj školní vzdělávací program (ŠVP), do kterého zařadí povinný souhrn učiva. (MŠMT, 2016) Ve své práci se budu věnovat Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání se zaměřením na 2. stupeň ZŠ. Předmět český jazyk a literatura je obsažen ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace.

Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace zaujímá zásadní postavení ve vzdělávacím procesu. Cílem jazykové výuky je rozvoj a podpora komunikačních kompetencí, vybavení žáka znalostmi a dovednostmi, které mu umožní správné vnímání jazykových sdělení a porozumění obsahu sdělení. Díky jazykové výuce se žák naučí vhodně vyjadřovat a účinně uplatňovat i prosazovat výsledky svého pozorování. Po absolvování základního vzdělávání bude žák vybaven dobrou úrovní jazykové kultury. Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace se dále dělí na vzdělávací obory: Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk. (RVP ZV, 2016)

Vzdělávací obor Český jazyk a literatura je potřebný nejen pro získání kvalitního jazykového vzdělání, ale i pro úspěšné osvojování poznatků v dalších oblastech vzdělávání. Žáci se učí používat český jazyk jako mateřský jazyk v psané i mluvené podobě. Znalost jazyka jim umožňuje poznání a pochopení společensko-kulturního vývoje lidské společnosti, vytváří předpoklady pro efektivní mezilidskou komunikaci.

Žáci se učí interpretovat své myšlenky a pocity, tím i pochopit svou roli v různých komunikačních situacích a orientovat se při vnímání sebe sama i okolního světa. (RVP ZV, 2016)

Vzdělávací obor Český jazyk a literatura se pro přehlednost dále dělí do tří složek: Komunikační a slohová výchova, Jazyková výchova a Literární výchova. Při vyučování je obsah vzdělávání jednotlivých složek vzájemně propojen. (RVP ZV, 2016)

V rámci Komunikační a slohové výchovy se žáci zabývají jazykovým sdělením, učí se číst s porozuměním, kultivovaně psát a hovořit, také rozhodovat se na základě přijatého sdělení, analyzovat ho a kriticky posoudit jeho obsah. Ve vyšších ročnících žáci posuzují i formální stránku sdělení a jeho výstavbu. (RVP ZV, 2016)

Jazyková výchova žákům přináší vědomosti a dovednosti, které potřebují k osvojení spisovné podoby českého jazyka. Žáci se seznamují s dalšími formami jazyka. Učí se přesnému a logickému myšlení, které vede k jasnému, přehlednému a srozumitelnému vyjadřování. Díky jazykové výuce se rozvíjí i intelektové dovednosti, například poznávání různých jevů, jejich shody a odlišnosti, třídění dle určitých kritérií či zobecnění. Český jazyk tedy není jen nástrojem získávání informací, nýbrž i předmětem poznávání. (RVP ZV, 2016)

V rámci Literární výchovy se žáci seznámí se základními druhy literatury, učí se vnímat jejich specifické znaky, poznat umělecké záměry autora a vyjádřit vlastní názor o přečteném díle. Žáci se naučí rozpoznat literární fikci od skutečnosti. Získávají čtenářské návyky, schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu. Literární výchova může pozitivně ovlivnit postoj žáků, jejich hodnotovou orientaci a obohatit jejich duchovní život. (RVP ZV, 2016)

3.1 Cíle českého jazyka a literatury

Každá vzdělávací oblast má své cílové zaměření. Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti vede k vytváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Cíle jsou formulované konkrétními požadavky na žáka. V následující části jsou uvedené cíle vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace.

- Pochopit jazyk jako nositele historického a kulturního vývoje národa a zároveň jako sjednocující prvek národního společenství
- Pochopit jazyk jako důležitý nástroj celoživotního vzdělávání

- Rozvíjet pozitivní vztah k mateřskému jazyku a vnímat jazyk jako zdroj rozvoje osobního i kulturního bohatství
- Rozvíjet pozitivní vztah k mnohojazyčnosti a respektování kulturní rozmanitosti
- Vnímat a osvojovat si jazyk jako prostředek k získávání a předávání informací, k vyjádření myšlenek, pocitů, názorů i potřeb
- Ovládat pravidla mezilidské komunikace daného kulturního prostředí a rozvíjet pozitivní vztah k jazyku v rámci komunikace mezi kulturami
- Samostatně získávat informace z rozličných zdrojů, pracovat s jazykovými a literárními prameny i s texty různého zaměření
- Získat sebedůvěru při vystupování na veřejnosti a ke kultivovanému projevu jako prostředku prosazení své osoby
- Individuálně prožít slovesné umělecké dílo, sdílet zážitky z četby, rozvíjet emocionální a estetické vnímání, pozitivní vztah k literatuře i k dalším druhům umění, které jsou založené na uměleckém textu (RVP ZV, 2016)

Takto formulované cíle RVP jsou poměrně obecného a dlouhodobého rázu. Naplnění daných cílů nelze ověřit v brzké době po dané výuce. Myslím, že k cílům takového typu se dochází během celého života. Proto za nedostatek považuji, že v krátkém časovém rozmezí nemůžeme zjistit, jak byla výuka úspěšná.

3.2 Vzdělávací obsahy českého jazyka

Vzdělávací obor Český jazyk a literatura vymezuje obsah vzdělávání a očekávané výstupy žáků ve třech částech: Komunikační a slohová výchova, Jazykový výchova a Literární výchova, zvláště pro první a druhý stupeň základní školy. Tyto obsahy jsou závazné.

Pro žáky 2. stupně jsou v rámci Komunikační a slohové výchovy vymezeny následující očekávané výstupy. Žák rozliší fakta od názorů a hodnocení, dokáže ověřit fakta pomocí otázek nebo porovnání s dostupnými informačními zdroji. Žák rozliší subjektivní sdělení od objektivního a odhalí komunikační záměr partnera v hovoru. Poznává, pokud jde o manipulativní komunikaci v médiích a zaujme k ní kritický postoj. Dokáže se kultivovaně dorozumět, zvolí výstižné jazykové prostředky přiměřené dané komunikační situaci. Rozpozná spisovný a nespisovný projev, vhodně užívá verbální, neverbální i paralingvální prostředky řeči. Zapojí se do diskuze, řídí ji a využívá zásady komunikace a pravidla dialogu. Dokáže využít základy studijního čtení, tedy vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří poznámky, výpisky či výtah a na základě toho samostatně připraví a přednese referát. Žák také dokáže uspořádat informace v textu s ohledem na jeho účel, vytvoří koherentní text s dodržováním

pravidel mezivětného navazování. A své poznatky o jazyce a stylu využije ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní. (RVP ZV, 2016)

Na základě očekávaných výstupů Komunikační a slohové výchovy je vymezené i učivo, které si žáci osvojí. Žáci budou rozvíjet čtení praktické (pozorné, přiměřeně rychlé, orientace v textu), věcné (studijní, čtení jako zdroj informací), kritické (analytické, hodnotící) a prožitkové čtení. Dále je obsah učiva zaměřený na schopnost naslouchání: praktické (výchova k empatii, podnět k jednání), věcné (soustředěné, aktivní), kritické (objektivní či subjektivní sdělení, komunikační záměr mluvčího, manipulativní projev, prostředky zvukové i mimojazykové) a zážitkové naslouchání. Žáci se učí i mluvenému projevu, zásadám dorozumívání (komunikační normy, základní mluvené žánry podle komunikační situace), zásadám kultivovaného projevu (technika mluveného projevu, prostředky neverbální a paralingvální). V rámci mluveného projevu se žáci zabývají komunikačními žánry: připravenými i nepřipravenými projevy na základě poznámek, vytvoří a přednesou referát a diskutují. Vymezené učivo obsahuje také problematiku písemného projevu. Žák se zabývá písemným projevem na základě poznatků o jazyce, stylu, o základních slohových postupech a žánrech. Žák dokáže vyjádřit postoj ke sdělovanému obsahu, vytvoří vlastní písemný text (komunikační žánry: výpisek, žádost, soukromý a úřední dopis, objednávka, teze, strukturovaný dopis, pozvánka, charakteristika, subjektivně zbarvený popis, výklad, úvaha). (RVP ZV, 2016)

V Jazykové výchově pro 2. stupeň jsou stanovené tyto očekávané výstupy. Žák spisovně vyslovuje česká i běžně užívaná cizí slova. V textu rozlišuje nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a dokládá je příklady. Ovládá zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, především ve frazémeh. Dokáže samostatně využívat Pravidla českého pravopisu, Slovník spisovné češtiny a další slovníky a příručky. Zná slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě je používá v adekvátní komunikační situaci. Znalosti o jazykové normě využívá pro vlastní jazykové projevy. Rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí. Ovládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí. Žák také rozpozná spisovný jazyk, nářečí, obecnou češtinu a odůvodní jejich užití. (RVP ZV, 2016)

I v Jazykové výchově je určený obsah učiva, který si žáci osvojí. Učivo obsahuje téma zvuková podoba jazyka. Věnuje se zásadám spisovné výslovnosti, modulaci souvislé řeči (přízvuk slovní i větný), intonaci, členění souvislé řeči (pauzy, frázování). Zaměřuje se na slovní zásobu a tvoření slov. Zahrnuje témata: slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby a způsoby tvoření slov. Žák se seznámí s tvaroslovím – slovními druhy, mluvnickými významy a tvary slov. Žák se bude zabývat skladbou a následujícími tématy: výpověď a věta, stavba věty, pořadí slov ve větě, větné členy, souvětí, přímá a nepřímá řeč a stavba textu. Bude ovládat pravopis lexikální, morfologický i syntaktický. A vymezené učivo obsahuje i obecné poučení o jazyce. Žák se seznámí s češtinou jako národním a mateřským jazykem, se slovanskou skupinou jazyků, rozvrstvením národního jazyka, se spisovnými a nespisovnými útvary a prostředky. Bude se učit o jazyce a komunikaci, o jazykové normě a kodifikaci, kultuře jazyka a řeči, o vývoji češtiny a jazykových příručkách. (RVP ZV, 2016)

V rámci Literární výchovy jsou pro žáky 2. stupně vymezené následující očekávané výstupy. Žák dokáže reprodukovat přečtený text, popsat strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy popsat smysl díla. Poznává základní rysy individuálního stylu autora. Písemně i ústně vyjádří dojmy z vlastní četby, z návštěvy divadelního či filmového představení, formuluje názory na umělecké dílo. Žák dle vlastních možností a na základě osvojených znalostí literární teorie vytvoří svůj literární text. Dokáže odlišit literaturu hodnotnou od konzumní a svůj názor doloží argumenty. Rozliší základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, uvede významné představitele. Zná základní literární směry a jejich výrazné představitele v české i světové literatuře. Porovná různá ztvárnění stejného námětu v literárním, dramatickém i filmovém provedení. Žák bude schopen vyhledat informace v různých typech katalogů, v knihovně i v dalších informačních zdrojích. (RVP ZV, 2016)

Literární výchova zahrnuje vybrané okruhy učiva pro 2. stupeň. Obsahuje téma tvořivé činnosti s literárním textem – přednes vhodných literárních textů, volná reprodukce přečteného nebo vyslechnutého textu, záznam a reprodukce hlavních myšlenek, interpretace literárního textu, dramatizace, tvorba vlastních textů, vlastní výtvarný doprovod k literárním textům. Literární výchova se zabývá způsoby interpretace literárních děl a jiných děl. Žáci se seznámí se základy literární teorie a historie. Nalezneme zde téma: struktura literárního díla (námět a téma díla, literární

hrdina, kompozice literárního příběhu), jazyk literárního díla (obrazná pojmenování, zvukové prostředky poezie: rým, rytmus, volný verš), literatura umělecká a věcná (populárně-naučná, literatura faktu, publicistické žánry). Žák bude znát literární druhy a žánry – poezii, prózu, drama, žánry lyrické, epické a dramatické v různých obdobích. Dokáže vyjmenovat hlavní vývojová období národní a světové literatury, typické žánry a jejich představitele. (RVP ZV, 2016) Výše uvedené očekávané výstupy i obsahy učiva považuji za přiměřené a myslím, že svým širokým pojetím obsahují všechna důležitá témata, která by žáci po ukončení základního vzdělávání měli znát.

II. Praktická část

1 Výzkum učebnic

Výzkum je systematický proces bádání, který má za cíl objevit nová fakta. Naplňuje pedagogickou teorii pomocí dat a poznatků o konkrétní realitě. Teorie i výzkum jsou vzájemně propojeny, navzájem se doplňují a podmiňují. Aby se dalo mluvit o skutečné vědě, jedna složka bez druhé nemůže plně fungovat. (Průcha, 2009, s. 424) V diplomové práci se dále zaměříme na výzkum učebnic. Existuje velmi široké a různorodé pole toho, co lze na učebnicích zjišťovat, analyzovat a hodnotit. Předmětem výzkumu učebnic mohou být její vlastnosti, fungování, výsledky a efekty, také predikace o fungování učebnic i modifikace jejich parametrů. (Průcha, 1998, s. 43)

Z dostupných výzkumů je patrné, že každá učebnice je jedinečná. Některé učebnice obsahují stejné, podobné či rozdílné komponenty a uspořádání. Z hlediska didaktické vybavenosti jsou některé bohatší a propracovanější, jiné naopak chudší. Rozdíly mezi jednotlivými učebnicemi nalezneme také v tématech obsažených v učebnici a jejich míře zastoupení. Následující výzkum je věnován didaktické vybavenosti ediční řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy od nakladatelství SPN (mluvnice a sloh). V práci bude využita metoda obsahové analýzy.

Obsahová analýza již dlouhou dobu patří mezi standardní metody pedagogického výzkumu, které se zaměřují na vyhodnocení a interpretaci obsahu textů. Byla využita v bezpočtu výzkumů, které se soustředily na různé typy a formy textů a byla při ní prokázána vysoká funkčnost. Metoda obsahové analýzy vznikla v padesátých letech minulého století, ale od té doby došlo ke změně ve světě textu. Přibily nové žánry, jiné se modifikovaly a došlo také ke změně obsahu a témat. Stouplo množství vytvářených a produkováných textů. K dispozici máme rychlejší techniku tisku, která umožňuje ve velkém produkovat tištěné texty, studijní materiály, učebnice, knihy i odborné časopisy. Vývoj přinesl také elektronizaci textů, což umožnilo rychlou tvorbu, ale i jejich pružné zpracování a analýzu. (Gavora, 2015, s. 345)

Obsahová analýza byla původně jen kvantitativní výzkumnou metodou. Americký sociolog B. Berelson ji vymezil jakožto výzkumnou techniku pro objektivní a systematický kvantitativní popis obsahu komunikátu. Dle této koncepce je cílem

obsahové analýzy získat kvantitativní popis vybraného vzorku komunikátu. Důraz je kladen na přesnost a spolehlivost postupů, podobně jako při každé metodě kvantitativního výzkumu. Důležitý je správný výběr vzorku, objektivita a reliabilita postupů. (Gavora, 2015, s. 346)

Vývoj obsahové analýzy významně ovlivnil nástup kvalitativní metodologie výzkumu. Vychází z odlišného chápání reality a poznávání světa. Přináší odlišné funkce výzkumu, výzkumné cíle a postupy. Obsahová analýza se kvalitativní metodou obohatila. Výsledkem je, že dnes vedle sobě stojí dvě filozoficky a metodologicky odlišné koncepce obsahové analýzy, kvantitativní a kvalitativní. Postupně narůstající liberalizace metodologie výzkumu umožnila, že kvalitativní a kvantitativní metoda se chápou jako dvě přátelské strany, které si ve výzkumu mohou vzájemně vypomáhat. Tento fakt však přispěl k nepřehlednosti situace, dochází k promíchávání proudů, což vyvolává koncepční zamlžování a mnohé metodologické otázky. Nepřehledná situace vyústila do závěru, že obsahová analýza získala rozpolcenou identitu. Otázkou je nejen to, z čeho se obsahová analýza skládá a jak se uskutečňuje, ale také co vlastně obsahovou analýzou je. (Gavora, 2015, s. 346)

Průcha obsahovou analýzu vymezuje jakožto metodu zaměřenou na zjišťování a vyhodnocování kvalitativních vlastností a obsahu textů, v našem případě učebnic. Metod a technik existuje široké spektrum, zmiňme například sémantickou analýzu učebnic či teoretickou analýzu. K těmto analýzám se využívají techniky, pomocí nichž je možné zjišťovat vlastnosti učiva prezentovaného v učebnicích. Existují například sémantické sítě, pojmové grafy, modely koherence (návaznosti) témat učiva a další. Metody obsahové analýzy jsou hojně aplikovány na české i zahraniční učebnice. (Průcha, 1998, s. 47)

1.1 Cíle a metodika výzkumu

Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je analyzovat ediční řadu učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy (mluvnice a sloh). Záměrem je provést co nejkomplexnější zhodnocení učebnic, které by bylo k dispozici učitelům při výběru učebnic. Tato analýza se zaměřuje především na obsah učiva a na zpracování učebnice. Při hodnocení učebnic se budeme zabývat přehledností, jelikož žáci se v učebnici musí být schopni dobře orientovat. Dalším důležitým kritériem hodnocení bude přiměřená obtížnost a rozsah

učiva, text totiž musí být na úrovni chápání žáků, zadání učebních úloh musí být pro žáky srozumitelné a odbornost a množství pojmů musí odpovídat možnostem věkové skupiny žáků. Analýza bude zaměřena také na odbornou správnost, shodu se současným stavem vědy, kultury a společenské praxe a s požadavky státu na vzdělávání, tedy shodu s kurikulárními dokumenty.

Dalším úkolem výzkumu je zjištěné výsledky jednotlivých učebnic porovnat. Výsledky budou využity k posouzení návaznosti učebnic pro jednotlivé ročníky 2. stupně. Zhodnocení bude zaměřeno také na fakt, zda s vyšším ročníkem roste i obtížnost učiva.

Výzkumný vzorek

Na našem trhu je nabídka pedagogických publikací poměrně široká. S některými učebnicemi českého jazyka jsem se setkala při své pedagogické praxi a některé učebnice používáme i ve škole, kde pracuji. Pro výzkum jsem si proto vybrala učebnice českého jazyka od nakladatelství SPN, které využíváme při vyučování. Důvodem výběru byl fakt, že učebnice pro 6. a 7. ročník již znám a ráda bych se blíže seznámila i s učebnicemi pro 8. a 9. ročník. Dalším kritériem pro výběr byla touha ověřit, zda jsou učebnice kvalitně a adekvátně vypracované, zda jsou pro děti vhodné a přiměřené, zda odpovídají kurikulu a současnému stavu kultury a společenské praxe. Učebnice českého jazyka nakladatelství SPN jsou poměrně hojně používané na školách, což je další důvod výběru tohoto výzkumného vzorku.

Metodika výzkumu

Analýza bude probíhat na základě hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol Zuzany Sikorové, uvedených v publikaci Maňáka a Knechta: *Hodnocení učebnic*. V roce 2005 byl proveden rozsáhlý výzkum zaměřený na zkoumání kritérií pro posuzování učebnic a hodnocení důležitosti kritérií učiteli základních škol i středních škol v Moravskoslezském kraji. Do výzkumu bylo zapojeno 783 učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů základních i středních škol Moravskoslezského kraje. Učitelům bylo předloženo 40 kritérií v podobě výroků o učebnicích. Ke každému výroku měli vyznačit, jakou důležitost má konkrétní kritérium pro kvalitu učebnice daného vyučovacího předmětu na daném stupni školy. Na základě zjištěných výsledků byly vytvořeny rastry – seznamy hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol. (Maňák & Knecht, 2007, s. 31-34)

Při sestavování rastru a bodového hodnocení jednotlivých položek se vycházelo z průměrné důležitosti shluků, které představují základní kategorie. Nejvyšší bodové ohodnocení je přiděleno u kategorií I., II., a III. (po 12 bodech) a nejnižší u kategorie XIII. (4 body). Jednotlivé bodové ohodnocení vychází z výsledků výzkumu, kdy učitelé posuzovali důležitost kritérií. Maximální počet bodů je 112, minimální zisk bodů pro přijatelnou učebnici by měl být alespoň 70 bodů. Dle autorů rastru by měla být přijatá učebnice hodnocena maximálním počtem bodů u kategorie *Přehlednost* (I.), *Přiměřená obtížnost textu a rozsah* (II.) a *Odborná správnost* (III.). Totéž by mělo platit u kategorie XII. u druhého podnětu: *Učebnice prezentuje menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků*. (Maňák & Knecht, 2007, s. 35) Níže přikládám tabulku hodnotících kritérií pro učebnice základních i středních škol.

Tabulka č. 1: Hodnotící kritéria pro učebnice ZŠ a SŠ

KRITÉRIA	BODY		
I. KATEGORIE: PŘEHLEDNOST	MAX. 12		
1. Má učebnice přehlednou strukturu (navazují na sebe logicky kapitoly a témata, je učebnice dobře rozčleněná)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
2. Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná (např. jsou pojmy řazeny v logické posloupnosti, navazují na sebe věty)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
II. KATEGORIE: PŘIMĚŘENÁ OBTÍŽNOST A ROZSAH UČIVA	MAX. 12		
1. Jsou zadání úloh a cvičení a formulace otázek v učebnici jasné a srozumitelné?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Jsou výklad a vysvětlování v učebnici pro žáky srozumitelné a snadno pochopitelné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
3. Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
III. KATEGORIE: ODBORNÁ SPRÁVNOST	MAX. 12		
1. Obsahuje učivo v učebnici odborně správné poznatky?	Ano	X	Ne
	6	X	0
2. Odpovídají poznatky v učebnici současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?	Ano	X	Ne
	6	X	0
IV. KATEGORIE: MOTIVAČNÍ CHARAKTERISTIKY	MAX. 10		
1. Je učivo v učebnici vztahované k praxi (příklady, situace ze života, význam poznatků a dovedností pro praxi)?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0

2. Jsou výběr učiva v učebnici a úlohy a otázky pro žáky zajímavé?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti (grafické odlišení různých typů učiva, přehledné členění textu, zdůraznění klíčových pojmů a definic)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
V. KATEGORIE: ŘÍZENÍ UČENÍ			
MAX. 10			
1. Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost apod. a ne jen reprodukci učiva?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Vedou texty v učebnici k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
4. Obsahují texty a úlohy podněty k samostatné práci a skupinové činnosti žáků?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
VI. KATEGORIE: OBRAZOVÝ MATERIÁL			
MAX. 10			
1. Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky a grafy v učebnici jasné a smysluplné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu (objasňuje či ilustruje text, nahrazuje výklad názornější formou)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
VII. KATEGORIE: SHODA S KURIKULÁRNÍMI DOKUMENTY			
MAX. 8			
1. Je výběr učiva v učebnici v souladu s kurikulárními dokumenty (učební plán, osnovy, vzdělávací program)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
VIII. KATEGORIE: CENA (DOSTUPNOST UČEBNICE)			
MAX. 8			
1. Je cena učebnice přiměřená (vzhledem k cenám jiných učebnic na trhu)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je cena doplňkových materiálů k učebnici (např. pracovního sešitu, příručky pro učitele, kazet) dostupná?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
IX. KATEGORIE: ERGONOMICKÉ A TYPOGRAFICKÉ VLASTNOSTI			
MAX. 8			
1. Jsou druh a velikost písma v učebnici přiměřené?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je vazba učebnice trvalá a odolná a papír kvalitní?	Ano	Částečně	Ne

	3	1,5	0
X. KATEGORIE: DOPLŇKOVÉ TEXTY A MATERIÁLY	MAX. 6		
1. Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky (videokazety, audiokazety, sbírky úloh, mapy, počítačové programy apod.) vztahující se k učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
2. Vydalo nakladatelství také pracovní sešit pro žáky k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
3. Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
XI. KATEGORIE: DIFERENCIACE UČIVA A ÚLOH	MAX. 6		
1. Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti (pro průměrné i podprůměrné žáky)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XII. KATEGORIE: HODNOTY A POSTOJE	MAX. 6		
1. Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy (slušné chování, principy humanismu, tolerance, tradice, právní normy)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Prezентuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XIII. KATEGORIE: ZPRACOVÁNÍ UČIVA	MAX. 4		
1. Je odborný obsah v učebnici prezentován také ve vztahu k jiným oborům?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
2. Je učivo v učebnici soustředěné kolem několika základních témat (spíše málo vybraných témat do hloubky než mnoho poznatků povrchně)?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
3. Jsou některé poznatky v učebnici prezentované z několika úhlů pohledu, z různých perspektiv?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
4. Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0

(Maňák & Knecht, 2007, s. 35-38)

Tabulka hodnotících kritérií je navržena velmi pečlivě a podrobně. Obsahuje všechny důležité kategorie, které mohou pomoci při hodnocení učebnic. Tabulka je ovšem navržena poměrně obecně, aby se dala využít ve všech školních předmětech. Navíc je vhodná spíše pro zkoumání jedné konkrétní učebnice, nikoli pro zkoumání celé ediční řady učebnic. Pro hodnocení učebnic českého jazyka bych uvítala některé kategorie vztahující se přímo k českému jazyku, například obsažení všech složek gramatiky:

fonetika a fonologie, morfologie, syntax, lexikologie a stylistika. Dále by se hodnotící kategorie mohly věnovat propojení složek českého jazyka: mluvnice, slohu a literatury. Pro zkoumání celé ediční řady bych doporučila přidat kategorie, které by hodnotily návaznost jednotlivých učebnic, zda jsou zpracované stejným způsobem, zda učebnice využívají poznatky z jiné učebnice, zda na sebe odkazují a podobně.

Postup výzkumu

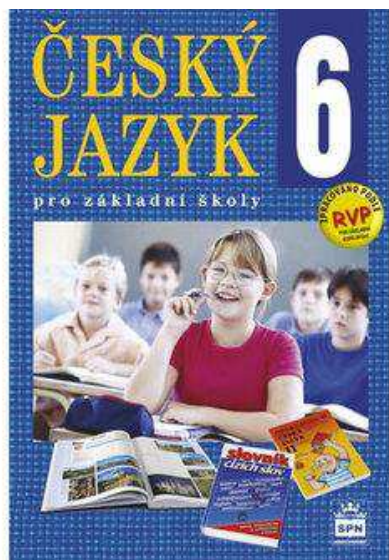
V první řadě poskytnu stručné údaje o každé publikaci, vložím i obrázek titulní strany učebnice. V druhé části potvrdím či vyvrátím obsažení vybraných kategorií a podnětů v učebnicích. Pro přehlednost získaných dat budu vyhodnocené údaje vkládat do tabulky. V třetí části se zaměřím na slovní zhodnocení a okomentování získaných výsledků. Každé učebnici bude věnována samostatná kapitola. V závěru práce porovnam zjištěné výsledky jednotlivých učebnic, zaměřím se na návaznost učebnic a na očekávanou zvyšující se obtížnost s rostoucím ročníkem.

2 Vyhodnocení výzkumu

Struktura této kapitoly je členěna do jednotlivých podkapitol, přičemž každá podkapitola se věnuje jedné učebnici českého jazyka daného ročníku 2. stupně základní školy. U každé podkapitoly je uveden název publikace, obrázek titulní strany a základní údaje. U každé podkapitoly jsou vloženy přehledné tabulky s hodnocenými údaji. Dále se zaměříme na slovní okomentování zkoumaných kritérií a také na celkovou charakteristiku materiálu. Budu se snažit o co nejobjektivnější a nejpřesnější zhodnocení daných učebnic.

2.1 Český jazyk 6 pro základní školy

Obrázek č. 1:

1) Základní údaje:

Autor: PhDr. Eva Hošnová, CSc., PhDr. Ivana Bozděchová, CSc., prof. PhDr. Petr

Mareš, CSc., PhDr. Vlastimil Styblík, CSc., PhDr. Ivana Svobodová

Nakladatelství: SPN – pedagogické nakladatelství

Počet stran: 176

Schvalovací doložka učebnic: ano, 20. 7. 2018, platnost 20. 7. 2024

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebnici

Tabulka č. 2: Vyhodnocení - Český jazyk 6 pro základní školy

KRITÉRIA	BODY		
I. KATEGORIE: PŘEHLEDNOST	MAX. 12		
1. Má učebnice přehlednou strukturu (navazují na sebe logicky kapitoly a témata, je učebnice dobře rozčleněná)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
2. Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná (např. jsou pojmy řazeny v logické posloupnosti, navazují na sebe věty)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
II. KATEGORIE: PŘÍMĚŘENÁ OBTÍŽNOST A ROZSAH UČIVA	MAX. 12		
1. Jsou zadání úloh a cvičení a formulace otázek v učebnici jasné a srozumitelné?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Jsou výklad a vysvětlování v učebnici pro žáky srozumitelné a snadno pochopitelné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0

3. Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
III. KATEGORIE: ODBORNÁ SPRÁVNOST			
MAX. 12			
1. Obsahuje učivo v učebnici odborně správné poznatky?	Ano	X	Ne
	6	X	0
2. Odpovídají poznatky v učebnici současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?	Ano	X	Ne
	6	X	0
IV. KATEGORIE: MOTIVAČNÍ CHARAKTERISTIKY			
MAX. 10			
1. Je učivo v učebnici vztažené k praxi (příklady, situace ze života, význam poznatků a dovedností pro praxi)?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Jsou výběr učiva v učebnici a úlohy a otázky pro žáky zajímavé?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti (grafické odlišení různých typů učiva, přehledné členění textu, zdůraznění klíčových pojmů a definic)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
V. KATEGORIE: ŘÍZENÍ UČENÍ			
MAX. 10			
1. Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost apod. a ne jen reprodukci učiva?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Vedou texty v učebnici k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
4. Obsahují texty a úlohy podněty k samostatné práci a skupinové činnosti žáků?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
VI. KATEGORIE: OBRAZOVÝ MATERIÁL			
MAX. 10			
1. Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky a grafy v učebnici jasné a smysluplné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu (objasňuje či ilustruje text, nahrazuje výklad názornější formou)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
VII. KATEGORIE: SHODA S KURIKULÁRNÍMI DOKUMENTY			
MAX. 8			
1. Je výběr učiva v učebnici v souladu s kurikulárními dokumenty (učební plán, osnovy, vzdělávací program)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0

VIII. KATEGORIE: CENA (DOSTUPNOST UČEBNICE)	MAX. 8		
1. Je cena učebnice přiměřená (vzhledem k cenám jiných učebnic na trhu)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je cena doplňkových materiálů k učebnici (např. pracovního sešitu, příručky pro učitele, kazet) dostupná?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
IX. KATEGORIE: ERGONOMICKÉ A TYPOGRAFICKÉ VLASTNOSTI	MAX. 8		
1. Jsou druh a velikost písma v učebnici přiměřené?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je vazba učebnice trvalá a odolná a papír kvalitní?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
X. KATEGORIE: DOPLŇKOVÉ TEXTY A MATERIÁLY	MAX. 6		
1. Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky (videokazety, audiokazety, sbírky úloh, mapy, počítačové programy apod.) vztahující se k učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
2. Vydalo nakladatelství také pracovní sešit pro žáky k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
3. Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
XI. KATEGORIE: DIFERENCIACE UČIVA A ÚLOH	MAX. 6		
1. Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti (pro průměrné i podprůměrné žáky)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XII. KATEGORIE: HODNOTY A POSTOJE	MAX. 6		
1. Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy (slušné chování, principy humanismu, tolerance, tradice, právní normy)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Prezентuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XIII. KATEGORIE: ZPRACOVÁNÍ UČIVA	MAX. 4		
1. Je odborný obsah v učebnici prezentován také ve vztahu k jiným oborům?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
2. Je učivo v učebnici soustředěné kolem několika základních témat (spíše málo vybraných témat do hloubky než mnoho poznatků povrchně)?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
3. Jsou některé poznatky v učebnici prezentované z několika úhlů pohledu, z různých perspektiv?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0

4. Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0

Tabulka č. 3: Bodové vyhodnocení - Český jazyk 6 pro základní školy

KATEGORIE	BODY		
	MAXIMUM	DOPORUČENÉ MINIMUM	HODNOCENÍ
I. Přehlednost	12	12	12
II. Přiměřená obtížnost textu a rozsah učiva	12	12	12
III. Odborná správnost	12	12	12
IV. Motivační charakteristiky	10	5	8,5
V. Řízení učení	10	5	8,5
VI. Obrazový materiál	10	5	8,5
VII. Shoda s kurikulárními dokumenty	8	4	8
VIII. Cena (dostupnost učebnice)	8	4	8
IX. Ergonomické a typografické vlastnosti	8	4	8
X. Doplnkové texty	6	3	4
XI. Diferenciace učiva a úloh	6	3	1,5
XII. Hodnoty a postoje	6	3	4,5
XIII. Zpracování učiva	4	-	3
CELKEM	112	72	98,5

3) Zhodnocení učebnice

Učebnici jsem udělila celkem 98,5 bodu z možných 112, což činí 87,95 %. V kategorii *Přehlednost* učebnice získala plný počet bodů. Na začátku učebnice je uvedený obsah pro lepší orientaci. Každá kapitola je označena rozdílnou barvou. U jednotlivých kapitol pod nadpisem nalezneme tabulku se základními pojmy, které si žáci v rámci kapitoly mají osvojit. Důležité informace sloužící k vysvětlení jevu a k naučení jsou přehledně zpracovány ve žlutých tabulkách. Nejdůležitější pojmy jsou zvýrazněné tučným nebo barevným písmem. Cvičení, otázky a úkoly jsou odlišeny kurzívou. Jednotlivé kapitoly jsou logicky řazené, nejdříve se žáci seznámí s jazykem a jeho útvary, poté se zvukovou stránkou jazyka, v další části se budou zabývat naukou o slově, tvaroslovím a skladbou. Druhá část učebnice je věnovaná slohu a komunikaci. Jediné, co bych vytkla, je seřazení dvou podkapitol. V první kapitole *Jazyk a jeho útvary* bych žáky nejdříve seznámila se spisovným jazykem, jakožto nejdůležitějším a nejrozšířenějším útvarem

českého jazyka. Až poté bych se zaměřila na nespisovný jazyk, nářečí a další útvary. Za další nedostatek považuji seřazení kapitol v sekci *Sloh a komunikace*. První kapitola žáky seznamuje se slohovým útvarem vypravování, druhá kapitola s popisem předmětu, osoby, s dějovým popisem a pracovním postupem. Třetí kapitola je zaměřena na popis a vypravování, tuto kapitolu bych zařadila jako mezistupeň za vypravování a před popis. Seznámit žáky s vypravováním, poté s popisem a následně se vracet k vypravování mi nepřijde logické. Ostatní kapitoly považuji za logicky a přehledně řazené.

Druhá kategorie hodnocení má za úkol zjistit, zda je učebnice přiměřeně obtížná. Výklad i vysvětlování látky jsou pro žáky srozumitelné a pochopitelné, důležité pojmy jsou zvýrazněné. Učebnice obsahuje přiměřené množství pojmů k naučení. Při nahlédnutí do jiných učebnic pro 6. ročník jsem zjistila, že učebnice nakladatelství SPN dokonce nepojímá tolik pojmů a látky, jako je tomu v ostatních učebnicích. Zadání úloh a cvičení je srozumitelné, často je v učebnici uveden příklad či postup, jak mají žáci pracovat. Přesto občas při výuce musím dovysvětlovat, co je úkolem žáků.

Obzvláště důležitým kritériem je, zda učebnice obsahuje odborně správné poznatky. Tím se zabývá třetí kategorie naší hodnotící tabulky. Učivo v učebnici je odborně správně zpracované. Toto vydání je z roku 2012, tudíž bere v potaz současný stav vědy, kultury i společenské praxe, reaguje na současnou situaci v oblasti vzdělávání.

Ve čtvrté kategorii *Motivační charakteristiky* učebnice obdržela 8,5 bodů z 10. Učivo je vztažené k praxi, uvedená látka, příklady i cvičení žáci budou potřebovat v běžném každodenním životě. Ovšem vybrané úlohy, otázky a cvičení pro žáky nejsou příliš zajímavé. Většina úloh je vystavěna na podobné bázi typu: vysvětlete, vyhledejte v textu, doplňte vynechaná písmena, slova a podobně. Navíc většina cvičení je určena pro individuální práci. Minimum úloh je zpracováno zábavnou formou, pomocí her, soutěží či nějakou tvořivou aktivitou. Aby žáky vyučování bavilo, musím si zajímavější a kreativnější cvičení vyhledávat a vymýšlet sama.

Pátá kategorie je věnována řízení učení, zde učebnice dosáhla 8,5 bodů z 10. Některé úlohy vyžadují pouze reprodukci učiva, větší část úloh je však zaměřena na praktickou činnost žáků. Žáci mají v textu vyhledávat konkrétní jevy, uvádět správné tvary slov, doplňovat písmena i slova do vět a jednotlivé kroky zdůvodňovat. Počet úloh a cvičení je v učebnici rozsáhlý, žáci mají možnost si jednotlivé jevy důkladně

procvičit. Většina úloh však není zaměřena na tvořivou činnost a mohou působit nezajímavě a nezábavně. Téměř všechny úlohy jsou zaměřeny na samostatnou práci žáků, jen zřídka zde nalezneme úlohy pro skupinovou práci. Na konci každé kapitoly je závěrečné opakování. Pomocí otázek si žáci samostatně mohou zopakovat učivo a ověřit, zda zvládli látku dané kapitoly. Některé otázky v závěrečném opakování však žáci hodnotili jako příliš složité a nevěděli si s nimi rady. Proto byla nutná spolupráce s vyučujícím.

Rovněž v šesté kategorii *Obrazový materiál* jsem učebnici udělila 8,5 bodů z 10. Učebnice obsahuje spoustu tabulek a přehledných rámečků, které pomáhají žákům porozumět učivu a doplňují probíranou látku. Ovšem obrázky, mapky a grafy se v učebnici příliš nevyskytují. Uvedené ilustrace, tabulky či mapky jsou jasné a smysluplné. Tabulky s probíranou látkou na žáky nemusí působit přitažlivě. Vložené obrázky jsou pestré a barevné, škoda že jich v učebnici není více.

Sedmá kategorie je zaměřena na shodu s kurikulárními dokumenty a zde učebnice dosáhla plného počtu bodů. Shoda s kurikulem je potvrzena také udělením schvalovací doložky MŠMT. Cíle výuky jsou dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování úloh uvedených v učebnici.

Výhodou učebnice je její dostupnost, které je věnována osmá kategorie. V porovnání s ostatními učebnicemi na současném trhu patří učebnice mezi levnější. Rovněž pracovní sešit i příručka pro učitele jsou v dostupné cenové kategorii. Proto učebnice v této části získala 8 bodů z 8.

V deváté kategorii *Ergonomické a typografické vlastnosti* jsem učebnici udělila maximální počet bodů – 8. Písmo použité v učebnici je přiměřené. Nadpisy jsou psané větším a barevným písmem, tím se odlišují od běžného textu či úloh. Písmo je vhodně zvolené, důležité pojmy jsou zvýrazněné. Celkově je písmo dobře čitelné a přehledně zpracované. Za velikou výhodu považuji pevnou a odolnou vazbu učebnice, desky jsou tvrdé, tedy odolné a dlouho vydrží. Žáci učebnici používají prakticky denně, přenáší ji v tašce domů a zpět do školy. Je tedy vystavena riziku brzkého poničení, ohnutí rohů a podobně. Pevná vazba a desky jsou tedy důležitou součástí učebnice.

Desátá kapitola je zaměřena na doplňkové texty a materiály, učebnice obdržela 4 body z 6. K učebnici nejsou vydány žádné doplňující materiály. K dispozici je pouze

příručka pro učitele, která obsahuje návod, jak látku uchopit, a správná řešení úloh. A také pracovní sešit, který obsahuje další možnosti procvičení látky.

V jedenácté kapitole *Diferenciace učiva a úloh* učebnice získala 1,5 bodu z 6. Učebnice nijak nerozlišuje učivo pro podprůměrné, průměrné nebo nadané žáky. Nabízí stejné množství a stejnou obtížnost učiva pro všechny žáky bez rozlišení. Náročnost a obtížnost jednotlivých úloh je různá, avšak u otázek není uvedeno, zda jsou lehčí či těžší. Jediné diferencované úlohy jsou pro nadané žáky, ale není jich mnoho. Tyto obtížnější úlohy či otázky jsou označeny symbolem sovy a je zde uvedeno „Pro bystré hlavy“.

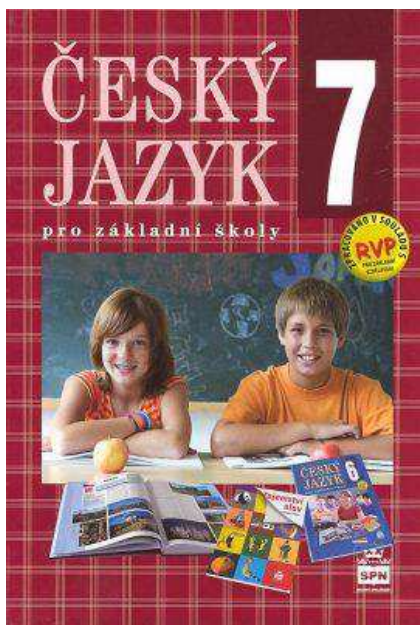
Dvanáctá kapitola je věnována hodnotám a postojům a učebnice dosáhla na 4,5 bodů z 6. Učebnice je zaměřena především na češtinářské jevy, tudíž jen částečně obsahuje odkazy na společenská pravidla či mravní normy. Spíše se věnuje pravidlům spisovné mluvy ve společnosti. V učebnici nenalezneme žádné předsudky ani stereotypy vůči menšinám.

V poslední třinácté kapitole jsme se zabývali zpracováním učiva a učebnice získala 3 body ze 4. Na začátku učebnice v předmluvě se mimo jiné dozvídáme o vztazích učiva k jiným oborům, také proč je nutné se určité poznatky a dovednosti učit. Znalost mateřského jazyka ulehčí studium cizích jazyků. V matematice také potřebujeme zapsat správný postup, což je vlastně popis pracovního postupu. V první kapitole Jazyk a jeho útvary je propojení se zeměpisem, můžeme si dokonce prohlédnout mapu České republiky s rozdělením nářečních území. Je zde prezentován i vztah k dějepisu, kdy jsou zmíněny historické události spojené s vývojem jazyka. V části *Sloh a komunikace* nalezneme provázání s dramatickou či výtvarnou výchovou, kdy se učebnice věnuje vypravování v komiksech a filmech. Mimo předmluvy se v učebnici téměř nevyskytuje odůvodnění, proč je nutné se jednotlivé poznatky a dovednosti učit, což považuji za nedostatek. Pokud žáci konkrétně vědí, proč se danou látku učit, více se snaží jí porozumět a zapamatovat si ji. Proto v hodinách často zdůrazňují případy, kdy se jim znalost bude v běžném životě hodit. Učivo v učebnici je většinou soustředěné kolem několika základních témat, ne vždy jsou však probírány do hloubky. V učebnici jsou jen některé poznatky prezentované z několika úhlů pohledu, proto jsem udělila poloviční počet bodů.

Celkově učebnici hodnotím kladně s drobnými připomínkami. Obsahuje náležitosti, které učebnice má obsahovat, je zpracovaná odborně správně a odpovídá požadavkům státu na vzdělávání. Obtížnost učiva je přiměřená, v porovnání s jinými učebnicemi často nižší. Obsah učiva je prezentován ke vztahu k jiným oborům. Učebnice je přehledná, dobře se v ní orientuje. Poskytuje množství úloh a otázek k procvičení učiva, nicméně úlohy ve většině případů nejsou pro žáky přitažlivé a zábavné. Za klad považuji také formát (B5) učebnice a pevnou vazbu.

2.2 Český jazyk 7 pro základní školy

Obrázek č. 2:

1) Základní údaje:

Autor: PhDr. Eva Hošnová, CSc., PhDr. Ivana Bozděchová, CSc., prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., PhDr. Ivana Svobodová

Nakladatelství: SPN – pedagogické nakladatelství

Počet stran: 176

Schvalovací doložka učebnic: ano, od 21. 7. 2014, platnost 21. 7. 2020

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebnici

Tabulka č. 4: Vyhodnocení - Český jazyk 7 pro základní školy

KRITÉRIA	BODY		
I. KATEGORIE: PŘEHLEDNOST	MAX. 12		
1. Má učebnice přehlednou strukturu (navazují na sebe logicky kapitoly a témata, je učebnice dobře rozčleněná)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
2. Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná (např. jsou pojmy řazeny v logické posloupnosti, navazují na sebe věty)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
II. KATEGORIE: PŘÍMĚŘENÁ OBTÍŽNOST A ROZSAH UČIVA	MAX. 12		
1. Jsou zadání úloh a cvičení a formulace otázek v učebnici jasné a srozumitelné?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Jsou výklad a vysvětlování v učebnici pro žáky srozumitelné a	Ano	Částečně	Ne

snadno pochopitelné?	4	2	0
3. Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
III. KATEGORIE: ODBORNÁ SPRÁVNOST	MAX. 12		
1. Obsahuje učivo v učebnici odborně správné poznatky?	Ano	X	Ne
	6	X	0
2. Odpovídají poznatky v učebnici současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?	Ano	X	Ne
	6	X	0
IV. KATEGORIE: MOTIVAČNÍ CHARAKTERISTIKY	MAX. 10		
1. Je učivo v učebnici vztažené k praxi (příklady, situace ze života, význam poznatků a dovedností pro praxi)?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Jsou výběr učiva v učebnici a úlohy a otázky pro žáky zajímavé?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti (grafické odlišení různých typů učiva, přehledné členění textu, zdůraznění klíčových pojmů a definic)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
V. KATEGORIE: ŘÍZENÍ UČENÍ	MAX. 10		
1. Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost apod. a ne jen reprodukci učiva?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Vedou texty v učebnici k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
4. Obsahují texty a úlohy podněty k samostatné práci a skupinové činnosti žáků?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
VI. KATEGORIE: OBRAZOVÝ MATERIÁL	MAX. 10		
1. Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky a grafy v učebnici jasné a smysluplné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu (objasňuje či ilustruje text, nahrazuje výklad názornější formou)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
VII. KATEGORIE: SHODA S KURIKULÁRNÍMI DOKUMENTY	MAX. 8		
1. Je výběr učiva v učebnici v souladu s kurikulárními dokumenty (učební plán, osnovy, vzdělávací program)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů	Ano	Částečně	Ne

a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?	3	1,5	0
VIII. KATEGORIE: CENA (DOSTUPNOST UČEBNICE)	MAX. 8		
1. Je cena učebnice přiměřená (vzhledem k cenám jiných učebnic na trhu)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je cena doplňkových materiálů k učebnici (např. pracovního sešitu, příručky pro učitele, kazet) dostupná?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
IX. KATEGORIE: ERGONOMICKÉ A TYPOGRAFICKÉ VLASTNOSTI	MAX. 8		
1. Jsou druh a velikost písma v učebnici přiměřené?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je vazba učebnice trvalá a odolná a papír kvalitní?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
X. KATEGORIE: DOPLŇKOVÉ TEXTY A MATERIÁLY	MAX. 6		
1. Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky (videokazety, audiokazety, sbírky úloh, mapy, počítačové programy apod.) vztahující se k učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
2. Vydalo nakladatelství také pracovní sešit pro žáky k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
3. Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
XI. KATEGORIE: DIFERENCIACE UČIVA A ÚLOH	MAX. 6		
1. Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti (pro průměrné i podprůměrné žáky)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XII. KATEGORIE: HODNOTY A POSTOJE	MAX. 6		
1. Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy (slušné chování, principy humanismu, tolerance, tradice, právní normy)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Prezentuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XIII. KATEGORIE: ZPRACOVÁNÍ UČIVA	MAX. 4		
1. Je odborný obsah v učebnici prezentován také ve vztahu k jiným oborům?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
2. Je učivo v učebnici soustředěné kolem několika základních témat (spíše málo vybraných témat do hloubky než mnoho poznatků povrchně)?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
3. Jsou některé poznatky v učebnici prezentované z několika úhlů	Ano	Částečně	Ne

pohledu, z různých perspektiv?	1	0,5	0
4. Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0

Tabulka č. 5: Bodové vyhodnocení - Český jazyk 7 pro základní školy

KATEGORIE	BODY		
	MAXIMUM	DOPORUČENÉ MINIMUM	HODNOCENÍ
I. Přehlednost	12	12	12
II. Přiměřená obtížnost textu a rozsah učiva	12	12	12
III. Odborná správnost	12	12	12
IV. Motivační charakteristiky	10	5	8,5
V. Řízení učení	10	5	7
VI. Obrazový materiál	10	5	7
VII. Shoda s kurikulárními dokumenty	8	4	8
VIII. Cena (dostupnost učebnice)	8	4	8
IX. Ergonomické a typografické vlastnosti	8	4	8
X. Doplnkové texty	6	3	4
XI. Diferenciace učiva a úloh	6	3	1,5
XII. Hodnoty a postoje	6	3	4,5
XIII. Zpracování učiva	4	-	3
CELKEM	112	72	95,5

3) Zhodnocení učebnice

Učebnice pro 7. ročník získala 95,5 bodu ze 112, což je 85,27 %. Tato učebnice je vypracovaná ve stejném stylu jako předchozí učebnice pro 6. ročník základní školy, proto dosáhla podobných výsledků. Má stejné grafické zpracování. Obsah učebnice navazuje na poznatky z předchozího ročníku. Většina témat již byla probrána během studia v minulém roce, v tomto ročníku žáci na začátku kapitol opakují již známé skutečnosti, poté je rozšiřují o složitější jevy. Proto se v učebnici již nevyskytuje tolik nové látky k naučení a tolik vysvětlování jevů. Tato učebnice je více soustředěna na opakování a procvičování již známých jevů, po zopakování rozšiřuje a prohlubuje znalosti o složitější a těžší poznatky.

Učebnice je zpracovaná přehledně po grafické i obsahové stránce. Jednotlivé kapitoly jsou logicky seřazené a navazují na sebe. Přesto bych vytkla seřazení podkapitol u *Podstatných jmen*. V učebnici se nejdříve opakují znalosti z předešlého ročníku, poté se zaměřují na osobní jména vlastní, zeměpisná jména, tvary podstatných jmen označujících části těla a nakonec na psaní víceslovných vlastních názvů – tedy opět zeměpisné názvy. Doporučuji podkapitoly *Osobní vlastní jména* a *Tvary podstatných jmen označujících části těla* zařadit hned po sobě. Dále bych na podkapitolu *Zeměpisná jména* vzápětí navázala podkapitolou *Psaní víceslovných vlastních názvů*. Látka v obou podkapitolách se věnuje správnému psaní zeměpisných názvů, tudíž je logické, aby tyto podkapitoly stály u sebe. Jednotlivé kapitoly jsou odlišeny barevně, nadpisy a důležité pojmy jsou zvýrazněné, aby se v nich uživatelé rychle orientovali. Na začátku kapitol autoři v přehledném rámečku uvádějí pojmy, na které bude kapitola zaměřena. V kategorii *Přehlednost* uděluji maximální počet bodů.

V druhé kategorii *Priměřená obtížnost a rozsah učiva* učebnice získala 12 bodů z 12. Na začátku kapitol je pro žáky připravené opakování již známých informací z 6. ročníku, tato látka tedy není pro žáky nijak obtížná. Po opakování se v učebnici věnují nové látce, která navazuje na již naučené poznatky a prohlubuje je a rozšiřuje. Ani nová látka není nikterak složitá. Jiné učebnice dokonce tuto látku uvádějí již v učebnici pro 6. ročník. Výklad učiva je jasný a srozumitelný. Zadání úloh a cvičení je též dobře pochopitelné. Úlohy jsou formulované stejně či podobně jako v minulé učebnici, tudíž by žáci měli být zvyklí na takové zadání a s vypracováním by neměli mít potíže.

Třetí kategorie má za cíl zhodnotit odbornou správnost. I v této kategorii učebnice dosáhla na 12 bodů z 12. Obsahuje odborně správné poznatky, pravdivé údaje a informace. Látka je srozumitelně, jasně a správně vysvětlena. Učivo je aktualizováno na základě současného stavu vědy, kultury a společenské praxe. Učebnice je nově vydaná z roku 2014 s ohledem na nové poznatky.

Čtvrtá kategorie se věnuje motivační charakteristice, zde učebnice obdržela 8,5 bodu. Učivo žáci využijí v běžném životě téměř denně. Každý den, ať už v práci, doma či ve společnosti budou potřebovat pravopis, správné skloňování jmen při oslovování, správné psaní zeměpisných názvů, správné skládání vět. Neméně důležitý je taky vhodný způsob komunikace či práce s informacemi. Obsah učiva je vhodně vyzdvihnuto i grafickou úpravou, důležité informace o nové látce jsou uvedeny ve žlutých rámečcích. Pojmy k zapamatování jsou zvýrazněné tučným písmem, otázky a úkoly

jsou psané kurzívou. Přes tyto klady jsou úlohy v učebnici monotónní a nezábavné. Nepodporují žáky v kreativní činnosti, nenabízejí příliš velký prostor pro hry, soutěže, tvořivou činnost a podobně.

Pátá kategorie je zaměřena na řízení učení, zde jsem učebnici udělila 7 bodů z 10. Možnosti k procvičení jsou téměř identické s předchozí učebnicí. Úkoly a otázky jsou vystavěné v podobném stylu, většinou se tedy jedná o uvedení nějaké informace, o doplnění písmene či slova, vyhledání jevu či vysvětlení. Jen částečně úlohy vedou k objevování či tvořivé činnosti, ke kritickému myšlení a hodnocení. Učebnice poskytuje velké množství úloh a cvičení, které umožňují opakování a upevňování učiva. Téměř všechny úlohy jsou však určeny k samostatné práci žáků, výjimečně se zde vyskytne podnět k práci ve skupině.

V šesté kategorii *Obrazový materiál* učebnice dostala 7 bodů z 10. Učebnice obsahuje několik ilustrací, často však neslouží k lepšímu porozumění učivu, ani se s obrázky nijak npracuje. Obrázky pouze doplňují texty cvičení, např. cvičení pojednává o opici a u cvičení je vložen obrázek opice. Porozumění učivu podporují pouze přehledné tabulky s probíranou látkou.

Kladně hodnotím shodu s kurikulárními dokumenty, zde jsem udělila 8 bodů z 8. Učebnice je vypracovaná na základě RVP ZV, proto jí byla udělena schvalovací doložka. Prostřednictvím učiva a úloh v učebnici jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné.

V osmé kategorii *Cena (dostupnost)* učebnice obdržela 8 bodů z 8. Při porovnání s cenou ostatních učebnic se cena této učebnice pohybuje v nižších polohách. Učebnice je běžně k dostání. Rovněž cena a dostupnost doplňkových materiálů je přiměřená.

V deváté kategorii jsme se věnovali ergonomickým a typografickým vlastnostem. Učebnice v těchto ohledech odpovídá požadavkům. Písmo je přiměřené, napomáhá přehlednosti, dobré orientaci a srozumitelnosti. Stejně jako učebnice pro 6. ročník, i tato učebnice má pevnou odolnou vazbu a desky, které zajišťují delší životnost.

Také v desáté kategorii *Doplňkové texty a materiály* obdržela učebnice pro 7. ročník stejný počet bodů jako učebnice pro 6. ročník. K učebnici mluvnice je k dispozici pouze pracovní sešit a příručka pro učitele. Jiné didaktické materiály nejsou nabízeny.

Jedenáctá kategorie je zaměřena na diferenciaci učiva a úloh, učebnice má v této oblasti 1,5 bodu z 6. Učebnice nabízí základní učivo pro všechny žáky stejné, nerozlišuje a neuvádí, pro koho je učivo určené. U úloh též není uvedeno, zda jsou lehčí, průměrné či složitější. Jediné diferencované úlohy jsou pro „bystré hlavy“. Tyto

otázky a úkoly jsou označené znakem sovy a jsou určeny pro vnímavé žáky. Neslouží však ke klasifikaci. Vedou k zamyšlení nad některými zajímavostmi.

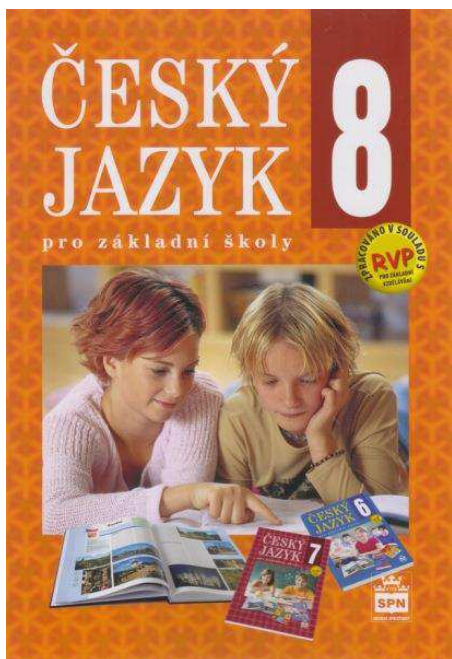
Dvanáctá kapitola nese název *Hodnoty a postoje*, učebnice získala 4,5 bodu z 6. Učebnice částečně obsahuje odkazy na společenská pravidla a mravní normy. Vede ke správné komunikaci ve společnosti, tedy částečně i ke správnému společenskému chování. V oblasti *Komunikace a sloh* jsou žáci seznámeni se správným chováním u stolu. V učebnici se nevyskytují žádné náznaky předsudků vůči menšinám.

V poslední kategorii *Zpracování učiva* učebnice nasbírala 3 body ze 4. Zde ve většině případů splňuje požadavky. Obsah učiva je propojen s jinými obory a školními předměty. V učebnici nalezneme spojení se zeměpisem, kdy se žáci učí správné psaní zeměpisných názvů. V první kapitole *Podstatná jména* je odkaz na dopravní výchovu. U cvičení jsou nakreslené piktogramy a žáci mají odpovídat, jaký význam mají v dopravních prostředcích. Propojení je patrné také s přírodopisem, v učebnici nalezneme články o kočkách, o šimpanzích a dalších zvířatech. V části *Komunikace a sloh* se žáci učí mimo jiné o návodu a popisu pracovního postupu. Jako vzor jsou zde uvedena základní pravidla basketbalu, tedy odkaz na tělesnou výchovu. Při probírání životopisu se žáci opírají o dějepis. Jako příklad si mohou přečíst životopis Jaroslava Foglara, seznámí se tedy s dějepisnými informacemi ve spojení s českým jazykem. O dějepisné informace se opírá také kapitola *Práce s informacemi*, která zmiňuje období před začátkem husitství. Mezipředmětové vztahy jsou v učebnici tedy na velmi dobré úrovni. Učivo v učebnici je většinou soustředěné kolem několika základních témat. Nejdříve je zopakována látka z předchozího ročníku, poté je rozšířena o nové poznatky. Jevy jsou jen částečně prezentovány z různých úhlů pohledu. Za nedostatek považují, že učebnice nenabízí důsledné vysvětlení, proč je nutné se konkrétní jevy učit. Jediné řádné vysvětlení je uvedeno v předmluvě na začátku učebnice.

Při celkovém zhodnocení učebnice dopadla dobře. Téměř ve všech kategoriích obdržela vysoký počet bodů. Kladně hodnotím návaznost na učebnici pro 6. ročník. Autoři učebnici pro 7. ročník zakládají na znalostech z minulého ročníku. Již získané poznatky opakují a poté přidávají obtížnější jevy. Nevýhodou však může být, pokud se nějaký žák učil v 6. třídě podle jiné učebnice, kde probírali jinou látku. Tato látka již v učebnici pro 7. ročník není shrnuta a rovnou jsou zde uvedeny úlohy na procvičení.

2.3 Český jazyk 8 pro základní školy

Obrázek č. 3:

1) Základní údaje:

Autor: PhDr. Eva Hošnová, CSc., PhDr. Ivana Bozděchová, CSc., prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., PhDr. Ivana Svobodová

Nakladatelství: SPN – pedagogické nakladatelství

Počet stran: 176

Schvalovací doložka učebnic: ano, od 17. 3. 2015, platnost 17. 3. 2021

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebnici

Tabulka č. 6: Vyhodnocení - Český jazyk 8 pro základní školy

KRITÉRIA	BODY		
I. KATEGORIE: PŘEHLEDNOST	MAX. 12		
1. Má učebnice přehlednou strukturu (navazují na sebe logicky kapitoly a témata, je učebnice dobře rozčleněná)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
2. Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná (např. jsou pojmy řazeny v logické posloupnosti, navazují na sebe věty)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
II. KATEGORIE: PŘIMĚŘENÁ OBTÍŽNOST A ROZSAH UČIVA	MAX. 12		
1. Jsou zadání úloh a cvičení a formulace otázek v učebnici jasné a srozumitelné?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0

2. Jsou výklad a vysvětlování v učebnici pro žáky srozumitelné a snadno pochopitelné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
3. Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
III. KATEGORIE: ODBORNÁ SPRÁVNOST			
MAX. 12			
1. Obsahuje učivo v učebnici odborně správné poznatky?	Ano	X	Ne
	6	X	0
2. Odpovídají poznatky v učebnici současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?	Ano	X	Ne
	6	X	0
IV. KATEGORIE: MOTIVAČNÍ CHARAKTERISTIKY			
MAX. 10			
1. Je učivo v učebnici vztažené k praxi (příklady, situace ze života, význam poznatků a dovedností pro praxi)?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Jsou výběr učiva v učebnici a úlohy a otázky pro žáky zajímavé?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti (grafické odlišení různých typů učiva, přehledné členění textu, zdůraznění klíčových pojmů a definic)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
V. KATEGORIE: ŘÍZENÍ UČENÍ			
MAX. 10			
1. Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost apod. a ne jen reprodukci učiva?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Vedou texty v učebnici k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
4. Obsahují texty a úlohy podněty k samostatné práci a skupinové činnosti žáků?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
VI. KATEGORIE: OBRAZOVÝ MATERIÁL			
MAX. 10			
1. Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky a grafy v učebnici jasné a smysluplné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu (objasňuje či ilustruje text, nahrazuje výklad názornější formou)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
VII. KATEGORIE: SHODA S KURIKULÁRNÍMI DOKUMENTY			
MAX. 8			
1. Je výběr učiva v učebnici v souladu s kurikulárními dokumenty (učební plán, osnovy, vzdělávací program)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0

2. Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
VIII. KATEGORIE: CENA (DOSTUPNOST UČEBNICE)			
MAX. 8			
1. Je cena učebnice přiměřená (vzhledem k cenám jiných učebnic na trhu)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je cena doplňkových materiálů k učebnici (např. pracovního sešitu, příručky pro učitele, kazet) dostupná?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
IX. KATEGORIE: ERGONOMICKÉ A TYPOGRAFICKÉ VLASTNOSTI			
MAX. 8			
1. Jsou druh a velikost písma v učebnici přiměřené?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je vazba učebnice trvalá a odolná a papír kvalitní?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
X. KATEGORIE: DOPLŇKOVÉ TEXTY A MATERIÁLY			
MAX. 6			
1. Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky (videokazety, audiokazety, sbírky úloh, mapy, počítačové programy apod.) vztahující se k učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
2. Vydalo nakladatelství také pracovní sešit pro žáky k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
3. Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
XI. KATEGORIE: DIFERENCIACE UČIVA A ÚLOH			
MAX. 6			
1. Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti (pro průměrné i podprůměrné žáky)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XII. KATEGORIE: HODNOTY A POSTOJE			
MAX. 6			
1. Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy (slušné chování, principy humanismu, tolerance, tradice, právní normy)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Prezentuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XIII. KATEGORIE: ZPRACOVÁNÍ UČIVA			
MAX. 4			
1. Je odborný obsah v učebnici prezentován také ve vztahu k jiným oborům?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
2. Je učivo v učebnici soustředěné kolem několika základních témat (spíše málo vybraných témat do hloubky než mnoho poznatků povrchně)?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0

3. Jsou některé poznatky v učebnici prezentované z několika úhlů pohledu, z různých perspektiv?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
4. Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0

Tabulka č. 7 – Bodové hodnocení – Český jazyk 8 pro základní školy

KATEGORIE	BODY		
	MAXIMUM	DOPORUČENÉ MINIMUM	HODNOCENÍ
I. Přehlednost	12	12	12
II. Přiměřená obtížnost textu a rozsah učiva	12	12	12
III. Odborná správnost	12	12	12
IV. Motivační charakteristiky	10	5	8,5
V. Řízení učení	10	5	8,5
VI. Obrazový materiál	10	5	8,5
VII. Shoda s kurikulárními dokumenty	8	4	8
VIII. Cena (dostupnost učebnice)	8	4	8
IX. Ergonomické a typografické vlastnosti	8	4	8
X. Doplnkové texty	6	3	4
XI. Diferenciace učiva a úloh	6	3	1,5
XII. Hodnoty a postoje	6	3	4,5
XIII. Zpracování učiva	4	-	3
CELKEM	112	72	98,5

3) Zhodnocení učebnice

Uvedená učebnice obdržela celkem 98,5 bodu z možných 112, což činí 87,95 %. Učebnice českého jazyka pro 8. ročník plynule navazuje na učebnice českého jazyka pro 6. a 7. ročník. Jednotlivé kapitoly opakují probrané učivo v předešlých ročnících, následně jsou přidány další jevy. Při jejím zpracování autoři sledují podobné cíle jako v nižších ročnících. Proto je i výsledné hodnocení podobné.

První kategorie má za cíl zhodnotit přehlednost. Učebnice dosáhla nejvyššího možného počtu bodů – 12. Kapitoly jsou logicky řazené za sebou, navazují na sebe. Například v *Tvarosloví* se postupuje od podstatných jmen až po citoslovce. Celkově je

učebnice dobře rozčleněná, struktura je přehledná. Jednotlivé pojmy jsou seřazené v logické posloupnosti, věty na sebe navazují a společně dávají smysl. Pokud jedinec pracoval s učebnicí pro 6. či 7. ročník, s orientací v této učebnici pro 8. ročník nebude mít žádný problém. Struktura učebnice je téměř totožná a kapitoly jsou řazené stejným způsobem.

Při porovnání s předchozími učebnicemi je zřejmá stupňující se obtížnost, přesto přiměřená pro žáky 8. ročníku. Výklad učiva je poměrně stručný, přesto jasný a srozumitelný. Výběr a počet pojmů je vhodný pro žáky tohoto věku. Formulace otázek a cvičení jsou jasné a srozumitelné. Úkoly a otázky, které slouží k zopakování látky probrané v předchozích ročnících, jsou mnohdy zcela totožné s otázkami v učebnici pro nižší ročníky.

Třetí kategorie *Odborná správnost* poskytla učebnici též maximum bodů - 12. Učivo je z hlediska odbornosti správné, obsahuje pravdivé informace a poznatky. Tyto poznatky jsou ovlivněné současným stavem vědy, kultury i společenské praxe. Učebnice je poměrně nová a moderně zpracovaná. Reaguje tedy na současný vývoj jazyka.

V kategorii *Motivační charakteristiky* učebnice získala 8,5 bodu. Výběr učiva v učebnici je ovlivněn současnými trendy a nutností znát jevy, které se v současné době hojně využívají. Nejen že se žáci seznámí se slovními druhy a jejich skloňováním, aby věděli, jak je správně užívat, ale také potrénují pravopis, který využijí prakticky denně zcela všude. Neméně důležitá je také správná stavba vět či znalosti z oblasti slohu a komunikace. Žáci se učí, jak zpracovat referát, což mají často za úkol již na základní škole. V pozdějším věku využijí též znalost, jak správně vyplnit přihlášku na školu, objednávku či pozvánku. Přesto, že jim látka bude užitečná v životě, způsob zpracování úloh není pro žáky příliš přitažlivý a zábavný. Pro udržení pozornosti žáků jsou v učebnici využity grafické prostředky. Učebnice obsahuje barevná zvýraznění nadpisů a důležitých pojmů. Nalezneme zde grafické znázornění vět pro lepší názornost, přehledné barevné tabulky a další pomůcky.

V páté kapitole *Řízení učení* obdržela učebnice stejný počet bodů – 8,5. Úlohy částečně vyžadují reprodukci učiva a částečně další praktickou činnost. Převážná většina úkolů není zaměřena na tvořivou činnost, více požadavků na tvořivost se objevuje až v oblasti *Sloh a komunikace*, kdy žáci sami tvoří vlastní texty a díla konkrétních slohových útvarů. Texty v učebnici na rozdíl od předchozích učebnic více vedou k uvažování, kritickému myšlení a hodnocení. Již na žáky kladou vyšší nároky s obtížnějšími texty a úkoly. Učebnice je z velké části složená z různých typů úloh,

úkolů, otázek a cvičení, tudíž množství je více než dostačující. Na konci každé kapitoly mají žáci možnost si samostatně pochopení látky ověřit pomocí otázek. Sami si pak své výsledky mohou obodovat. Většina úloh slouží k samostatné práci žáků, ale nalezneme zde i podněty ke skupinové práci. Například v kapitole *Charakteristika* se žáci ve třídě mají rozdělit na dvě skupiny. Jedna skupina bude uvádět argumenty, které podporují tvrzení, že Češi jsou statečný a pracovitý národ. Druhá skupina bude mít za úkol podporovat tvrzení, že Češi jsou slabí a přizpůsobiví. Na závěr mají shrnout, k jakým závěrům došli.

Šestá kapitola se věnuje obrazovému materiálu, učebnici jsem udělila 8,5 bodu. Práce s obrazovým materiálem je ve všech učebnicích podobná. Učebnice nabízí pestré a barevné obrázky, které však ve většině případů nijak nedoplňují probíranou látku. Nejčastěji je jedna věta ze cvičení zaměřena na nějaké místo či zvíře a toto místo či zvíře je u cvičení znázorněné. Takto vložená ilustrace nikterak nepomáhá žákům lépe porozumět učivu. Za klad považuji vložené tabulky, které jsou přehledné a barevné. Žáci si díky nim utvoří lepší představu o daném jevu. Například u příslovečného určení je výklad vhodně doplněn přehlednou tabulkou, kde je uveden druh příslovečného určení, vedle toho, jak se na daný druh ptáme, na závěr je připojen i příklad pro lepší představu. Velmi vhodné a takřka nutné je také grafické znázornění větné stavby a závislosti větných členů navzájem. Chvályhodné je také využití některých obrázků pro další práci žáků. Při vysvětlování poměru vylučovacího je v učebnici přiložena mapka a popis cesty. Žáci mají za úkol na základě pozorování mapky určit, které věty se navzájem vylučují. Dále mají na mapce popsanou cestu ukázat. Toto praktické cvičení považuji za velmi dobrý způsob, jak žákům vysvětlit, co znamená vylučovací vztah.

V sedmé kategorii učebnice vykazuje plnou shodu s kurikulárními dokumenty. Učivo je v souladu s požadavky státu na vzdělávání, proto jí byla udělena schvalovací doložka s dobou platnosti 6 let. Obsah učiva i vybrané úlohy umožňují dosáhnout vytyčených cílů.

Osmá kategorie má za úkol zkoumat cenu a dostupnost učebnice. Tato publikace pro 8. ročník i její doplňkové materiály jsou ve stejné cenové relaci jako předchozí učebnice a doplňkové materiály pro nižší ročníky. Učebnice tedy obdržela taktéž plný počet bodů – 8.

Devátá kategorie je zaměřena na ergonomické a typografické vlastnosti. Výhodou učebnice je její velikost a pevná odolná vazba. Rovněž grafické zpracování je vhodné pro žáky základní školy. Učebnice tedy dosáhla 8 bodů z 8.

V desáté kategorii *Doplňkové texty a materiály* učebnice obdržela 4 body z 6. Nakladatelství k učebnici vydalo pracovní sešit a příručku pro učitele. Myslím si, že je škoda, že k učebnici nejsou k dispozici další pomůcky a materiály. Například učebnice ve spojení s počítačovým programem by byla pro žáky mnohem atraktivnější, žáky by výuka více bavila.

V jedenácté kategorii *Diferenciace učiva* získala učebnice 1,5 bodu z 6. Učebnice obsahuje učivo, které by měli umět všichni žáci. Nerozlišuje mezi látkou jednodušší a složitější. Jednotlivá cvičení mají různé obtížnosti, ale není u nich uvedena úroveň obtížnosti. Je tedy na učiteli, kterému cvičení dá přednost a zda některým žákům zadá jiné cvičení než ostatním. Jediné diferencované úlohy jsou označeny symbolem sovy a jsou určeny pro „bystré hlavy“. Tyto otázky vedou k zamyšlení, vhodné jsou například pro nadanější a bystřejší žáky.

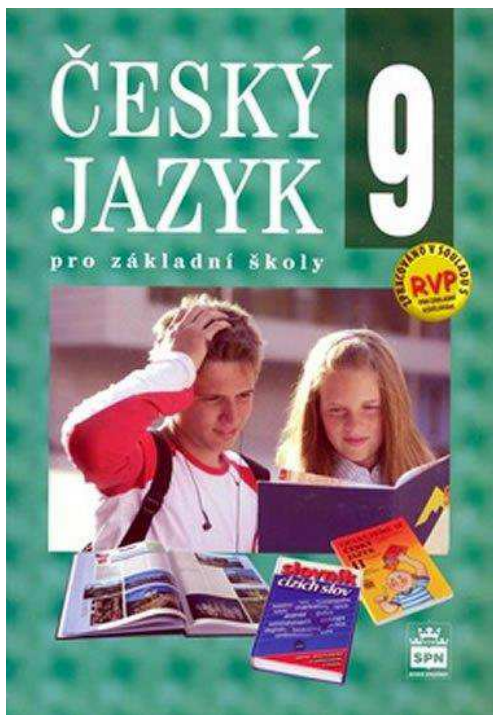
Dvanáctá kategorie je zaměřena na hodnoty a postoje, učebnici jsem v této oblasti udělila 4,5 bodu z 6. Obsahuje především pravidla společenské komunikace. Klade důraz na vyjadřování srozumitelné, přesné a přiměřené okolnostem. Poukazuje na propojení společenské komunikace s nejrůznějšími jazykovědnými oblastmi, s pravopisnými jevy, dále je ovlivněna vhodnou volbou slov a přehlednou formulací vět. Na konkrétní společenská pravidla či mravní normy se zaměřuje částečně. Učebnice se k menšinám, odlišným rasám, náboženským skupinám a národnosti vyjadřuje bez předsudků a stereotypů.

Třináctá kategorie se věnuje zpracování učiva, zde učebnice dostala 3 body ze 4. Obsah učiva je prezentován ve vztahu k jiným oborům a předmětům. Hned první kapitola porovnává český jazyk s dalšími slovanskými jazyky. V jednotlivých úlohách jsou použity zeměpisné názvy, dějepisné či přírodopisné informace. Například v kapitole *Skloňování obecných jmen přejatých* je článek na procvičení věnován prvnímu českému automobilu. V kapitole *Číslovky* se žáci pro změnu zabývají sportovní událostí – Velkou pardubickou. Jiná úloha vypráví o medvědovi, žáci v ní mají hledat rozvíjející větné členy. Další cvičení využívá zeměpisné informace o Podunají. Velmi kladně hodnotím propojení s dalšími předměty a obory. Učivo v učebnici pro 8. ročník obsahuje stejné či podobné kapitoly jako předchozí učebnice, avšak znalosti prohlubuje a rozšiřuje. Některé poznatky v učebnici jsou prezentované z několika úhlů pohledu. Doporučila bych více zdůraznit, proč je nutné se konkrétní jevy učit, k čemu je budeme potřebovat. Delší smysluplné odůvodnění nalezneme v úvodní předmluvě.

Učebnice při celkovém hodnocení dosáhla dobrých výsledků, téměř ve všech kritériích. Za velký klad považuji návaznost na učebnice pro nižší ročníky druhého stupně základní školy. Je koncipována podobným stylem, obsahuje stejné kapitoly. Tato učebnice rozšiřuje a prohlubuje učivo mnohem více než učebnice pro 7. ročník. Obsahuje odborně správné informace, které jsou dětem vhodně vysvětlené. Uvítala bych ovšem rozmanitější a kreativnější možnosti procvičení. Výhodou učebnice je, že obsahuje učivo, které žákům bude v životě užitečné. Nejen že se naučí pravopis, správně a vhodně se vyjadřovat, ale v brzké době se jim bude hodit znalost, jak správně vyplnit přihlášku, žádost či objednávku. Na učebnici plynule navazuje učebnice českého jazyka pro 9. ročník.

2.4 Český jazyk 9 pro základní školy

Obrázek č. 4:

1) Základní údaje:

Autor: PhDr. Eva Hošnová, CSc., PhDr. Ivana Bozděchová, CSc., prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., PhDr. Ivana Svobodová

Nakladatelství: SPN – pedagogické nakladatelství

Počet stran: 175

Schvalovací doložka učebnic: ano, od 24. 6. 2016, platnost 24. 6. 2022

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebnici

Tabulka č. 8: Vyhodnocení - Český jazyk 9 pro základní školy

KRITÉRIA	BODY		
I. KATEGORIE: PŘEHLEDNOST	MAX. 12		
1. Má učebnice přehlednou strukturu (navazují na sebe logicky kapitoly a témata, je učebnice dobře rozčleněná)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
2. Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná (např. jsou pojmy řazeny v logické posloupnosti, navazují na sebe věty)?	Ano	Částečně	Ne
	6	3	0
II. KATEGORIE: PŘIMĚŘENÁ OBTÍŽNOST A ROZSAH UČIVA	MAX. 12		
1. Jsou zadání úloh a cvičení a formulace otázek v učebnici jasné a	Ano	Částečně	Ne

srozumitelné?	5	2,5	0
2. Jsou výklad a vysvětlování v učebnici pro žáky srozumitelné a snadno pochopitelné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
3. Je výběr a počet pojmů v učebnici přiměřený úrovni chápání žáků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
III. KATEGORIE: ODBORNÁ SPRÁVNOST	MAX. 12		
1. Obsahuje učivo v učebnici odborně správné poznatky?	Ano	X	Ne
	6	X	0
2. Odpovídají poznatky v učebnici současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?	Ano	X	Ne
	6	X	0
IV. KATEGORIE: MOTIVAČNÍ CHARAKTERISTIKY	MAX. 10		
1. Je učivo v učebnici vztažené k praxi (příklady, situace ze života, význam poznatků a dovedností pro praxi)?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Jsou výběr učiva v učebnici a úlohy a otázky pro žáky zajímavé?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Jsou v učebnici užívány grafické prostředky k řízení pozornosti (grafické odlišení různých typů učiva, přehledné členění textu, zdůraznění klíčových pojmů a definic)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
V. KATEGORIE: ŘÍZENÍ UČENÍ	MAX. 10		
1. Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost apod. a ne jen reprodukci učiva?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Vedou texty v učebnici k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
4. Obsahují texty a úlohy podněty k samostatné práci a skupinové činnosti žáků?	Ano	Částečně	Ne
	2	1	0
VI. KATEGORIE: OBRAZOVÝ MATERIÁL	MAX. 10		
1. Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky a grafy v učebnici jasné a smysluplné?	Ano	Částečně	Ne
	4	2	0
2. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu (objasňuje či ilustruje text, nahrazuje výklad názornější formou)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
3. Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
VII. KATEGORIE: SHODA S KURIKULÁRNÍMI DOKUMENTY	MAX. 8		
1. Je výběr učiva v učebnici v souladu s kurikulárními dokumenty	Ano	Částečně	Ne

(učební plán, osnovy, vzdělávací program)?	5	2,5	0
2. Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
VIII. KATEGORIE: CENA (DOSTUPNOST UČEBNICE)	MAX. 8		
1. Je cena učebnice přiměřená (vzhledem k cenám jiných učebnic na trhu)?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je cena doplňkových materiálů k učebnici (např. pracovního sešitu, příručky pro učitele, kazet) dostupná?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
IX. KATEGORIE: ERGONOMICKÉ A TYPOGRAFICKÉ VLASTNOSTI	MAX. 8		
1. Jsou druh a velikost písma v učebnici přiměřené?	Ano	Částečně	Ne
	5	2,5	0
2. Je vazba učebnice trvalá a odolná a papír kvalitní?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
X. KATEGORIE: DOPLŇKOVÉ TEXTY A MATERIÁLY	MAX. 6		
1. Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky (videokazety, audiokazety, sbírky úloh, mapy, počítačové programy apod.) vztahující se k učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
2. Vydalo nakladatelství také pracovní sešit pro žáky k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
3. Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici?	Ano	X	Ne
	2	X	0
XI. KATEGORIE: DIFERENCIACE UČIVA A ÚLOH	MAX. 6		
1. Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti (pro průměrné i podprůměrné žáky)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XII. KATEGORIE: HODNOTY A POSTOJE	MAX. 6		
1. Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy (slušné chování, principy humanismu, tolerance, tradice, právní normy)?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
2. Prezentuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků?	Ano	Částečně	Ne
	3	1,5	0
XIII. KATEGORIE: ZPRACOVÁNÍ UČIVA	MAX. 4		
1. Je odborný obsah v učebnici prezentován také ve vztahu k jiným oborům?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
2. Je učivo v učebnici soustředěné kolem několika základních témat	Ano	Částečně	Ne

(spíše málo vybraných témat do hloubky než mnoho poznatků povrchně)?	1	0,5	0
3. Jsou některé poznatky v učebnici prezentované z několika úhlů pohledu, z různých perspektiv?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0
4. Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti?	Ano	Částečně	Ne
	1	0,5	0

Tabulka č. 9 – Bodové hodnocení – Český jazyk 9 pro základní školy

KATEGORIE	BODY		
	MAXIMUM	DOPORUČENÉ MINIMUM	HODNOCENÍ
I. Přehlednost	12	12	12
II. Přiměřená obtížnost textu a rozsah učiva	12	12	12
III. Odborná správnost	12	12	12
IV. Motivační charakteristiky	10	5	8,5
V. Řízení učení	10	5	10
VI. Obrazový materiál	10	5	8,5
VII. Shoda s kurikulárními dokumenty	8	4	8
VIII. Cena (dostupnost učebnice)	8	4	8
IX. Ergonomické a typografické vlastnosti	8	4	8
X. Doplnkové texty	6	3	4
XI. Diferenciace učiva a úloh	6	3	1,5
XII. Hodnoty a postoje	6	3	6
XIII. Zpracování učiva	4	-	3
CELKEM	112	72	101,5

3) Zhodnocení učebnice

Učebnice českého jazyka pro 9. ročník dosáhla nejlepších výsledků z učebnic uvedené ediční řady. Získala 101,5 bodu ze 112, což je 90,62 %. I tato učebnice plynule navazuje na učebnice českého jazyka pro 6., 7. a 8. ročník. Sleduje obdobné cíle jako v nižších ročnících. Má za úkol žáky seznámit se základy české mluvnice, nauky o slově a stylu a prohloubit pravopisné znalosti. Především usiluje o vhodné užívání jazykových prostředků v projevu psaném i mluveném. Učebnici považují za vyvrcholení celého studia na 2. stupni základní školy. Učebnice poskytuje shrnutí, opakování i procvičování

téměř celé látky 2. stupně, k tomu přidává i nové těžší poznatky. Učebnice klade na žáky větší nároky než učebnice pro nižší ročníky, některé úlohy vyžadují náročnější myšlenkové operace. I v části *Komunikace a sloh* se již žáci seznamují se složitějšími slohovými útvary.

V první kategorii jsme se zaměřili na přehlednost učebnice, udělila jsem jí plný počet bodů – 12. Učebnice má stejnou strukturu jako předchozí učebnice. Výhodou tedy je, pokud už člověk pracoval alespoň s jednou učebnicí z této ediční řady, s orientací v učebnici pro 9. ročník nebude mít žádný problém. Kapitoly jsou seřazené stejným způsobem, logicky a přehledně. Jednotlivé texty dávají smysl, slova i věty na sebe plynule navazují. Jednotlivé prvky učebnice jsou od sebe odlišeny, učivo je ve žlutých rámečcích, zadání úloh a cvičení je psáno kurzívou, texty úloh jsou psané běžným písmem. Vše dohromady působí dojmem dobrého uspořádání.

V druhé kategorii *Priměřená obtížnost* učebnice též dosáhla 12 bodů. Učebnice nabízí ucelený pohled na látku celého 2. stupně základní školy. Žáci si látku opakují a připomínají díky žlutým rámečkům s vybraným učivem i díky otázkám a úkolům. Některá zadání úloh jsou stejná jako v předchozích učebnicích, jiné úlohy jsou již náročnější a kladou na žáky větší nároky. Za klad považuji obsažení kapitoly *Vývoj českého jazyka*, která se v předchozích učebnicích nevyskytovala. Žáci se tak seznámí s historií jazyka a s texty známých českých autorů. Ukázky jsou psané v původním jazyce a žáci je pomocí vysvětlivek mají převést do současné podoby spisovného jazyka. To by již žáci 9. ročníku měli zvládnout, pro mladší žáky by to mohlo být ještě poněkud obtížné. Velmi vhodná je také část popisující historický vývoj českého jazyka, která se v učebnicích pro nižší ročníky nevyskytuje. Popisuje český jazyk od jeho počátků až po současný vývoj jazyka. Na základě výkladu i ukázek si žáci opakují pojmy: archaismy, historismy a neologismy. Při celkovém pohledu na obtížnost výkladu i úloh konstatuji, že obtížnost je vhodná a přiměřená úrovni chápání žáků. Navíc si žáci během tohoto ročníku zopakují důležité informace potřebné na přijímací zkoušky.

V třetí kategorii *Odborná správnost* učebnice získala 12 bodů z 12. Je zpracována odborně správně, obsahuje vhodně zvolené informace a poznatky. Všechny jevy jsou doplněny o konkrétní příklady, aby je žáci dobře pochopili. Autoři učebnice reagují na současný stav vědy, kultury i společenské praxe a učebnici průběžně aktualizují. Žáci se tak neučí o zastaralých jevech, které již neplatí.

Čtvrtá kategorie se věnuje motivační charakteristice, za kterou učebnice obdržela 8,5 bodu z 10. Učivo je důležité a potřebné pro život. Žáci v praxi využijí

pravopis, základy české mluvnice, nauky o slově a stylu. Ale užitečný jim rozhodně bude i obsah části *Sloh a komunikace*. Žáci se naučí správně vyjadřovat a používat vhodné jazykové prostředky. Budou umět formulovat své myšlenky a využít to k přesvědčování ostatních lidí o svých názorech. Naučí se vhodně vyjádřit svůj nesouhlas, aniž by se někoho dotkli či ho urazili. V životě využijí i znalost, jak co nejlépe napsat žádost, inzerát nebo odpověď na něj. Za zvláště důležité považují informace o tom, jak poznat neoprávněnou manipulaci, jak se tomu bránit a podobně. Přesto, že jsou informace uvedené v učebnici důležité a potřebné pro život, mohou se žákům zdát nezajímavé. Úlohy, otázky a cvičení též nejsou příliš kreativní a motivující. Z hlediska grafické úpravy nemám k učebnici výhrady. Jednotlivé kapitoly jsou odlišeny barvami, nadpisy velikostí písma. Výkladový text je oddělen žlutým rámečkem, přičemž důležité pojmy jsou zvýrazněné tučným písmem. Vše dohromady podporuje pozornost žáků.

V páté kategorii *Řízení učení* má učebnice 10 bodů z 10. V porovnání s předchozími učebnicemi obsahuje náročnější učivo, některé úlohy vykazují vyšší obtížnost myšlenkových operací žáků. Žáci převádějí ukázky ze starší češtiny do současné podoby spisovného jazyka, vyhledávají rozdíly ve slovní zásobě, hláskové podobě slov, v tvarech ohebných i ve stavbě vět. Analyzují slova i věty a vše zdůvodňují. Vytváří konkrétní věty dle zadání, hodnotí texty a posuzují je. A zejména v části *Sloh a komunikace* jsou úlohy zaměřeny na objevování, tvořivou činnost, kritické myšlení a hodnocení. Učebnice nabízí poměrně hodně možností, jak si učivo procvičit, většinou se však jedná o individuální práci. Práce ve dvojicích či skupinách se zde vyskytuje zřídka. Výhodou učebnice je, že na konci kapitol je připojeno několik úkolů a otázek, díky kterým si žáci ověří naučení a pochopení látky. K úkolům je přiřazeno i bodové ohodnocení.

Šestá kategorie má za cíl zhodnotit použití obrazového materiálu, tato učebnice získala 8,5 bodu z 10. Učebnice obsahuje přiměřené množství ilustrací. Ve většině případů slouží k zpestření, týkají se věcí uvedených ve cvičení atd. Kladně hodnotím přehledné tabulky a grafy, které žákům pomáhají lépe pochopit látku a vztahy mezi jednotlivými jevy. Vhodné je například užití grafického znázornění vztahů vět hlavních a vedlejších či vztahů jednotlivých větných členů. Myslím však, že obrazový materiál je pro žáky přitažlivý jen částečně, že v pubertě již mají jiné priority zájmu.

V rámci sedmé kapitoly učebnice vykazuje plnou shodu s kurikulárními dokumenty. Výběr učiva odpovídá požadavkům státu na vzdělávání. Na základě studia

textů v učebnici a vypracování úloh je možné dosáhnout vytyčených cílů. Žáci získají ucelený přehled o všech důležitých jevech.

Osmá kategorie se zaměřuje na cenovou dostupnost učebnice. Všechny učebnice a doplňkové materiály ediční řady se pohybují ve stejné cenové kategorii, která je přiměřená dnešnímu trhu.

Devátá kategorie je věnována ergonomickým a typografickým vlastnostem. Zde učebnice obdržela maximální počet bodů – 8. Grafická úprava učebnice je velmi dobrá a vhodná pro žáky základní školy. Písmo je adekvátní a dobře čitelné. Názvy kapitol jsou odlišeny větším a barevným písmem. Základní pojmy jsou vždy uvedeny v oranžové tabulce pod nadpisem. Výklad nalezneme ve žlutých rámečcích, kde jsou důležité pojmy zvýrazněny tučným písmem. Výhodou je, že druh písma odlišuje výklad od úloh. Vazba učebnice je též výborná, odolná a papír je kvalitní.

V desáté kategorii *Doplňkové texty a materiály* jsem učebnici udělila stejný počet bodů jako u předchozích učebnic, tedy 4 body z 6. Autoři k učebnici českého jazyka nabízejí pracovní sešit plný úloh a cvičení. A také příručku pro učitele, která obsahuje návod, jak postupovat při vyučování, také řešení úloh v učebnici i pracovním sešitě. Nevýhodou je, že další materiály bohužel nejsou k dispozici. Přitom by mohly přispět ke kreativnějšímu a zábavnějšímu vyučování.

V jedenácté kategorii *Diferenciace učiva a úloh* dostala učebnice jen 1,5 bodu z 6. Učebnice téměř nerozlišuje mezi žáky podprůměrnými a nadanými. Nabízí jednotné učivo, které by se měli naučit všichni žáci. Výklad je přizpůsoben, aby ho zvládli i méně chápaví žáci, navíc je doplněn i o konkrétní příklady pro snazší pochopení. Podobným způsobem jsou vedeny i úlohy. Jediné učivo s uvedením, pro koho je určeno, jsou úlohy pro „bystré hlavy“. Tyto úlohy vedou k zamyšlení a nejsou určeny k hodnocení. Také upozorňují na některé zajímavosti spojené s učební látkou.

V dvanácté kategorii *Hodnoty a postoje* učebnice získala 6 bodů z 6, jako jediná z uvedené ediční řady. Tato učebnice již více zdůrazňuje společenská pravidla a mravní normy. Například v rámci první kapitoly *Vývoj českého jazyka* seznamuje žáky nejen s vývojem našeho jazyka, ale také zmiňuje období humanismu a jeho představitele. Zaměřuje se na mravní normy a známé osobnosti, které vedly k náboženské tradici, mravnímu a slušnému jednání, toleranci, svobodě a podobně. V části *Sloh a komunikace* žáci pracují s ukázkou z Listiny základních práv a svobod. Dalším cílem učebnice je naučit žáky slušné a vhodné komunikaci, aby dokázali přiměřeným způsobem prosadit

své názory a nenechali sebou manipulovat. Učebnice nijak nevyjadřuje názory, které by byly zaměřené na stereotypy či předsudky vůči menšinám a odlišným skupinám.

Za zpracování učiva v rámci 13. kategorie má učebnice 3 body ze 4, stejně jako učebnice pro nižší ročníky. Velkým kladem ediční řady je provázanost s dalšími obory a předměty. Nalezneme zde propojení s dějepisem, hned v úvodu učebnice jsou žáci seznamováni s vývojem českého jazyka a se známými osobnostmi českých dějin. V rámci jednotlivých úloh se žáci vydávají i do světa zeměpisu, dějepisu či přírodopisu, často jsou připojeny i obrázky, například památek, rostlin či živočichů. Učebnice žáky seznamuje i s jinými jazyky, se slovy a jmény cizího původu. Obsahuje souhrn základních poznatků, které si žáci osvojili během celého 2. stupně, dále přidává i nová témata a nové obtížnější učivo. Myslím, že většinu učiva žáci využijí v průběhu života. Postrádám však více vysvětlení a zdůvodnění, proč se konkrétní jevy mají žáci učit. Ucelenější zdůvodnění nalezneme v předmluvě na začátku učebnice.

Učebnici považuji za nejvhodněji zpracovanou. Vychází z učebnic českého jazyka pro 6., 7. a 8. ročník, plynule na ně navazuje. Nabízí ucelený pohled na látku celého druhého stupně, kterou opakuje a procvičuje díky praktickým úlohám. Některá cvičení jsou stejná či podobná jako v předchozích učebnicích, jiná vyžadují složitější myšlenkové operace. Je znát celková vyšší obtížnost učiva. Domnívám se, že díky prostudování učiva a vypracování úloh žáci získají ucelený přehled o českém jazyce, který využijí nejen v běžném každodenním životě, ale také během přijímacích zkoušek a následného studia na střední škole.

3 Shrnutí výzkumu

V této kapitole představím výsledky výzkumného šetření, tedy analýzy ediční řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy od nakladatelství SPN. Výzkumný vzorek je tvořen učebnicemi, které jsou stejně zpracované a obsahují podobné učivo i úlohy, výsledky jsou tedy podobné.

Všechny učebnice v hodnocení dosáhly dobrých výsledků. Nejvíce bodů však získala učebnice pro 9. ročník, dostala 101,5 bodu ze 112, což je 90,62 %. Na druhém místě skončily dvě učebnice, pro 6. a 8. ročník. Obdržely 98,5 bodu z možných 112, což činí 87,95 %. Nejméně bodů dostala učebnice pro 7. ročník, 95,5 bodu ze 112, což je 85,27 %. Rozdíly mezi jednotlivými učebnicemi a jejich výsledky jsou minimální.

Všechny uvedené učebnice mají maximální počet bodů v prvních třech kategoriích – *Přehlednost, Přiměřená obtížnost a rozsah učiva, Odborná správnost*. Ediční řada učebnic českého jazyka je vystavěna na stejných principech. Na začátku učebnice je uvedený obsah a za ním následuje předmluva. Kapitoly jsou řazené logicky. V učebnici pro 6. ročník se žáci nejprve seznamují s jazykem a jeho útvary, poté se učí o zvukové stránce jazyka, dále o nauce slova. Další kapitoly jsou věnovány tvarosloví – slovním druhům. Podkapitoly v této části jsou řazené dle pořadí slovních druhů, tedy podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky a nakonec slovesa. Poté se žáci budou věnovat skladbě. Druhá část učebnice je zaměřená na sloh a komunikaci, žáci se budou učit o vypravování, popisu a práci s informacemi. Učebnice pro 7. ročník se na rozdíl od předchozí učebnice věnuje rovnou slovním druhům, učivo nejprve opakuje a procvičuje, poté rozšiřuje o další poznatky. Navíc je v učebnici doplněn další slovní druh – příslovce. Poté opět následuje kapitola *Nauka o slově a Skladba*. Mluvnická část se nezdá být o moc obtížnější a náročnější než učebnice pro 6. ročník. I tato učebnice obsahuje sekci *Sloh a komunikace*, kde žáci opakují učivo 6. ročníku – vypravování a popis. Dále se seznamují s trochu složitějšími útvary, například s charakteristikou, líčením, životopisem a také se naučí pracovat s informacemi. Učebnice pro 8. ročník je uvedena kapitolou *Čeština jako jeden ze slovanských jazyků*, následuje *Nauka o slově*. V rámci kapitoly *Tvarosloví* se již žáci věnují všem slovním druhům. Probrané slovní druhy opět na začátku kapitol opakují, poté znalosti rozšiřují o další poznatky. Následující úsek se věnuje skladbě větné a textové. Část učiva již žáci znají, většina je však pro ně nová. Opět je připojen blok *Sloh a komunikace* s kapitolami *Charakteristika, Výklad, Referát a recenze, Úvaha a Některé další písemnosti*. Učebnice

pro 9. ročník opět navazuje na znalosti z předešlých ročníků. Je rozšířena o první kapitolu *Vývoj českého jazyka*, následuje kapitola *Zvuková stránka jazyka*, poté *Nauka o slově*. Další kapitola se věnuje tvarosloví – prvním pěti slovním druhům. Poslední dvě kapitoly v mluvnické části jsou opět zaměřené na skladbu větnou a textovou. Část *Sloh a komunikace* již vykazuje vyšší náročnost, obsahuje kapitoly *Slohotvorní činitelé*, *Mluvené a psané texty*, *Oficiálnost projevu a formální vyjadřování*, *Sloh a funkce textů* a *Některé publicistické útvary*.

Všechny učebnice ediční řady vykazují přiměřenou obtížnost učiva i úloh. Učivo je postupně v každé učebnici rozšiřováno o další jevy a poznatky. Na začátku kapitol si žáci již naučené poznatky opakují pomocí cvičení a úloh. Toto procvičování většinou vykazuje stejnou úroveň obtížnosti, často se jedná o zcela totožná zadání. Nová látka je však již náročnější. Nejmenší rozdíl v obtížnosti pozoruji u učebnice pro 6. a 7. ročník. Tato učebnice pro 7. ročník obsahuje látku, kterou jiné učebnice zahrnují již pro žáky 6. ročníku. Bylo by zajímavé dále zkoumat důvody, proč učebnice pro 7. ročník neobsahuje o moc obtížnější látku, v některých kapitolách (např. *Číslovky*) látku navíc jen opakuje a již novou těžší látku nepřidává. Dle mého názoru je možné, že autoři učebnice brali v potaz fázi puberty žáků a snažili se spíše upevnit již získané znalosti a nezatěžovat žáky látkou, která by pro ně v této fázi puberty mohla být příliš obtížná. Dalším důvodem může být to, že autoři reagovali na ostatní školní předměty obsahující složitou látku. Každopádně tato otázka je dobrým podnětem pro další zkoumání.

Učebnice vydavatelství SPN výklad podávají jasně a srozumitelně, vše ukazují na příkladech, aby to žáci lépe pochopili. Počet pojmů je přiměřený chápání žáků. I formulace úloh a cvičení je srozumitelná. Pokud se jedná o složitější cvičení, autoři uvádějí i vzor či příklad. Za výhodu považuji návaznost jednotlivých učebnic a přiměřeně stoupající obtížnost.

Ediční řada učebnic obsahuje odborně správné poznatky, které odpovídají současnému stavu společenské praxe, vědy i kultury. Učebnice jsou poměrně moderní a průběžně aktualizované, autoři reagují na současný vývoj jazyka. I proto mají všechny uvedené učebnice i pracovní sešity schvalovací doložku MŠMT.

V čtvrté kategorii *Motivační charakteristiky* obdržely všechny učebnice 8,5 bodu z 10. Uvedené učivo je vztažené k praxi, žáci ho využijí v běžném životě, při dalším studiu a některé i v práci. Grafické zpracování učebnice je dobré, nalezneme zde

prostředky, které slouží k udržení pozornosti. Úlohy však nejsou příliš rozmanité a pro žáky zajímavé. Ocenila bych více cvičení formou her a soutěží, více kreativních cvičení, aby žáky výuka opravdu bavila.

Pátá kategorie je zaměřena na řízení učení. Nejlépe dopadla učebnice pro 9. ročník, která obdržela plný počet bodů – 10. Učebnice pro 6. a 8. ročník získaly 8,5 bodu a učebnice pro 7. ročník 7 bodů. Všechny učebnice obsahují dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva. Na závěr jednotlivých kapitol je připojeno několik otázek a úkolů, díky kterým si žáci zopakují látku dané kapitoly. Své výsledky pak mohou sami ohodnotit dle návodu. Většina úloh je určena pro samostatnou práci žáků a jsou vystavěny na podobných principech. Často vyžadují pouze reprodukci, doplňování, vyhledávání či utvoření správných tvarů. Nějaké zajímavější kreativní činnosti, objevování či kritické myšlení se objevuje méně často. Až v učebnici pro žáky 9. ročníku je znát, že na žáky klade vyšší nároky v podobě kritického myšlení, hodnocení atd.

V šesté kategorii *Obrazový materiál* bylo možno získat 10 bodů. Učebnice pro 6., 8. a 9. ročník mají 8,5 bodu a učebnice pro 7. ročník dostala 7 bodů. Všechny učebnice obsahují přiměřené množství ilustrací, tabulek či dalších materiálů. Tyto ilustrace jsou jasné a smysluplné, ale jen některé pomáhají žákům porozumět učivu. Nejčastěji jen doprovází a zpestřují úlohy. Žákům objasňují výklad přehledné tabulky a grafy, které považují za velmi vhodné a důležité.

V sedmé kategorii s názvem *Shoda s kurikulárními dokumenty* získaly všechny uvedené učebnice plný počet bodů – 8. Učebnice jsou vypracovány plně v souladu s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace. Učebnice schválilo MŠMT k zařazení do seznamu učebnic pro základní školy jako součást ucelené řady učebnic pro vzdělávací obor Český jazyk a literatura.

V rámci osmé kategorie jsme zkoumali cenu a dostupnost učebnice, kde všechny učebnice dosáhly 8 bodů z 8. Uvedené učebnice českého jazyka jsou součástí ucelené ediční řady, ceny jednotlivých učebnic jsou tedy takřka stejné. Při porovnání s jinými cenami učebnic jsou tyto učebnice nakladatelství SPN mezi levnějšími. Přiměřené ceny mají také doplňkové materiály, tedy pracovní sešit a příručka pro učitele.

V deváté kategorii *Ergonomické a typografické vlastnosti* byly všechny učebnice

úspěšné, byl jim přidělen plný počet bodů – 8. Hned při prvním pohledu na učebnici zaujme velikost a desky. Formát je vhodný a přiměřeně velký – B5. Učebnice má speciální, odlehčenou, pevnou, trvanlivou a šitou vazbu. Desky jsou tvrdé a odolné vůči poškození, což je u učebnic velmi důležité. Též grafické zpracování učebnice je dobré. Písmo má adekvátní velikost, aby bylo pro žáky dobře čitelné. Nadpisy, výklad a úlohy jsou odlišeny velikostí, druhem a často i barvou písma. Myslím, že v tomto ohledu se žákům s učebnicí pracuje dobře.

Desátá kategorie byla zaměřena na doplňkové texty a materiály k učebnici českého jazyka. Všechny uvedené učebnice ediční řady dopadly stejně s 4 body z 6. Nakladatelství SPN k učebnici českého jazyka vydalo pracovní sešit, který obsahuje možnosti procvičení a opakování látky. Vydaná je také příručka pro učitele, která obsahuje návod, jak v hodinách postupovat, a řešení úloh v učebnici a pracovním sešitě. Za nevýhodu považuji, že nejsou k dispozici další materiály, např. počítačové programy či materiály ke hrám. Úlohy uvedené v učebnici a pracovním sešitě nejsou příliš zajímavé, další programy a materiály by mohly výuku učinit zajímavější, zábavnější a pro žáky přitažlivější.

Nejnižší bodové ohodnocení učebnice obdržely v jedenácté kategorii *Diferenciace učiva a úloh*, všechny učebnice dostaly pouze 1,5 bodu z 6. Učebnice obsahuje dobře zpracované učivo, avšak nijak nerozlišuje mezi žáky podprůměrnými, průměrnými či nadanými. Za nevýhodu považuji i absenci pomůcek či úloh pro žáky s poruchami učení. Učebnice nabízí pro všechny stejné učivo. Jednotlivé úlohy jsou různě obtížné, ovšem obtížnost u úloh není uvedena. Je tedy na vyučujícím, zda zadá všem žákům stejné cvičení či slabším žákům dá za úkol cvičení jednodušší. Diferencované učivo pro vnímavé žáky nalezneme u symbolu sovy, je určeno pro „bystré hlavy“. Tato cvičení mají za úkol upozornit na některé zajímavosti nebo vést k samostatnému uvažování o jednotlivých jazykových jevech, nejsou tedy určena ke klasifikaci

V dvanácté kategorii jsme se věnovali hodnotám a postojům. Nejvíce bodů získala učebnice pro 9. ročník – 6 z 6. Ostatní uvedené učebnice dostaly 4,5 bodu. Nejvíce odkazů na společenská pravidla, mravní normy, slušné chování, principy humanismu obsahuje právě učebnice pro žáky 9. tříd. Ostatní učebnice se těmto tématům věnují jen částečně. Ovšem všechny učebnice prezentují menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti i pohlaví bez stereotypů a předsudků.

V třinácté kategorii jsme hodnotili zpracování učiva. Zde všechny učebnice obdržely 3 body ze 4, jelikož jsou zpracované stejným způsobem. Velice kladně hodnotím prezentaci odborného obsahu ve vztahu k jiným oborům. Učebnice propojuje poznatky s velmi širokým spektrem oblastí a předmětů. Věnuje se základním tématům, které jsou probírány přiměřeně do hloubky, dle možností a schopností žáků v daném ročníku. Ale jen některé poznatky prezentuje z několika úhlů pohledu, z různých perspektiv. Vysvětlení, proč je nutné se určité poznatky a dovednosti učit, považují za nedostačující. Odůvodnění je uvedeno na začátku učebnice v předmluvě, dále v učebnici se spíše nevyskytuje.

Při celkovém hodnocení všechny učebnice dopadly dobře ve všech kategoriích vyjma *Diferenciace učiva a úloh*, kde dosáhly menšího počtu bodů než v jiných oblastech. Nespornou výhodou učebnice je její přehlednost, přiměřená obtížnost, která se rovnoměrně stupňuje s přibývajícím věkem žáků. Kladně hodnotím odbornou správnost, shodu s kurikulárními dokumenty, cenu, grafické zpracování, ergonomické a typografické vlastnosti i prezentaci hodnot a postojů. S menšími výhradami hodnotím motivační charakteristiky, řízení učení, obrazový materiál a doplňkové materiály. Výhodou ediční řady je, že učebnice na sebe plynule navazují, jedna učebnice vychází z druhé, učebnice opakují učivo probírané v rámci jiné učebnice, odkazují na sebe atd. Jsou zpracované stejným způsobem, což umožňuje i lepší orientaci napříč jednotlivými učebnicemi.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo provést obsahovou analýzu ediční řady učebnic českého jazyka, které slouží pro výuku žáků 2. stupně základní školy. Pro výzkumné šetření si autorka vybrala učebnice nakladatelství SPN, které využívá při své práci učitelky na základní škole.

Teoretická část diplomové práce je zaměřena na vysvětlení základních pojmů. První kapitola je mimo jiné orientována na pojem vzdělávání, kurikulum či didaktická analýza vzdělávacích obsahů. Druhá kapitola se věnuje didaktickým prostředkům vzdělávání, zejména učebnicím. V odborné literatuře se vyskytuje velké množství definic. V práci jsou vybrány jen některé, které autorka považuje za nejvýstižnější a nejpoužívanější definice. Diplomová práce se věnuje učebnicím českého jazyka, proto je právě českému jazyku věnována třetí kapitola. V této části je předloženo pojetí českého jazyka v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, které slouží jako východisko pro školní výuku. Českému jazyku se věnuje vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace a vzdělávací obor Český jazyk a literatura.

Praktická část je zaměřena na analýzu ediční řady učebnic českého jazyka se zaměřením na mluvnici a sloh, která je určená pro žáky 2. stupně základní školy. Pro výzkumné účely byl použit seznam hodnotících kritérií, který byl vytvořený na základě teoretické analýzy problematiky kritérií pro hodnocení učebnic a zejména na základě výsledků ověřování důležitosti kritérií podle názorů učitelů základních a středních škol. Kategoriální systém a bodové ohodnocení vychází z průměrné důležitosti shluků, které představují základní kategorie. Hodnotící tabulka kritérií obsahuje kategorii Přehlednost, Přiměřená obtížnost a rozsah učiva, Odborná správnost, Motivační charakteristiky, Řízení učení, Obrazový materiál, Shoda s kurikulárními dokumenty, Cena (dostupnost učebnice), Ergonomické a typografické vlastnosti, Doplnkové texty a materiály, Diferenciace učiva a úloh, Hodnoty a postoje a Zpracování učiva. V daných publikacích jsme zjišťovali četnost uvedených kategorií i podkategorií. Zjištěné výsledky jsme okomentovali, porovnali mezi sebou navzájem a uceleně shrnuli. Vyhodnocení bylo mimo jiné zaměřeno i na posouzení návaznosti učebnic a na zvyšující se obtížnost jednotlivých učebnic.

Všechny učebnice v hodnocení dosáhly dobrých výsledků, rozdíly mezi jednotlivými učebnicemi jsou minimální. Všechny učebnice jsou zpracovány stejným

způsobem, sledují stejné či podobné cíle, a vykazují tedy podobné hodnoty v jednotlivých kategoriích. Nejvíce bodů získala učebnice pro 9. ročník, konkrétně 101,5 bodu ze 112, což je 90,62 %. Na druhém místě skončily učebnice pro 6. a 8. ročník. Obdržely 98,5 bodu z možných 112, což činí 87,95 %. Nejméně bodů dostala učebnice pro 7. ročník, 95,5 bodu ze 112, což je 85,27 %. Zjištěné výsledky poukazují na poměrně vysokou stabilní úroveň všech zkoumaných učebnic.

Nejlépe v hodnocení dopadly následující kategorie, u nichž všechny zkoumané učebnice dosáhly maximálního počtu bodů: Přehlednost, Přiměřená obtížnost a rozsah učiva, Odborná správnost, Shoda s kurikulárními dokumenty, Cena (dostupnost učebnice), Ergonomické a typografické vlastnosti. Nejnižší bodové ohodnocení učebnice obdržely v kategorii Diferenciace učiva a úloh. Učebnice ediční řady mají přiměřenou obtížnost, která se rovnoměrně stupňuje s přibývajícím věkem žáků. Jednotlivé učebnice na sebe plynule navazují. Učebnice pro vyšší ročníky opakují učivo z předešlé učebnice a navzájem na sebe odkazují.

Díky zpracování diplomové práce autorka blíže prozkoumala učebnice českého jazyka, které využívá ve svém zaměstnání. Zjistila, jaké klady i zápory učebnice skýtají. Dalším přínosem bylo rozšíření obzorů v oblasti českého jazyka, v pojetí českého jazyka v Rámcovém vzdělávacím programu a seznámení se s didaktickou vybaveností učebnic. Diplomová práce poskytuje pomocnou ruku nejen učitelům při výběru učebnic českého jazyka.

Seznam použité literatury a zdrojů

- 1) BLATNÝ, Marek. (2016). *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova.
- 2) DUMY: *Digitální materiály pro výuku* (2018). Dostupné z: <http://dumy.cz/o-projektu>
- 3) GAVORA, Peter (2015). *Obsahová analýza v pedagogickom výskume: Pohľad na jej súčasné podoby*. In T. Janík, *Pedagogická orientace*, 2015, roč. 25, č. 3 (s. 345-371). Brno: Masarykova univerzita.
- 4) HOŠNOVÁ, Eva, & BOZDĚCHOVÁ, Ivana, & MAREŠ, Petr, & STYBLÍK, Vlastimil & SVOBODOVÁ, Ivana. (2012) *Český jazyk 6 pro základní školy*. Praha: SPN.
- 5) HOŠNOVÁ, Eva, & BOZDĚCHOVÁ, Ivana, & MAREŠ, Petr, & SVOBODOVÁ, Ivana. (2010) *Český jazyk 7 pro základní školy*. Praha: SPN.
- 6) HOŠNOVÁ, Eva, & BOZDĚCHOVÁ, Ivana, & MAREŠ, Petr, & SVOBODOVÁ, Ivana. (2015) *Český jazyk 8 pro základní školy*. Praha: SPN.
- 7) HOŠNOVÁ, Eva, & BOZDĚCHOVÁ, Ivana, & MAREŠ, Petr, & SVOBODOVÁ, Ivana. (2010) *Český jazyk 9 pro základní školy*. Praha: SPN.
- 8) KALHOUS, Zdeněk. (2002). *Školní didaktika*. Praha: Portál.
- 9) KNECHT, Petr, & JANÍK, Tomáš. (2008) *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.
- 10) LANGMEIER, Josef, & KREJČÍŘOVÁ, Dana. (2006) *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- 11) MAŇÁK, Josef, & KNECHT, Petr. (2007) *Hodnocení učebnic*. Brno. Paido.
- 12) Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT)
- 13) PETTY, Geoffrey. (2008) *Moderní vyučování*. Praha: Portál.
- 14) PODROUŽEK, Ladislav. (1998) *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity.
- 15) PRŮCHA, Jan. (2002) *Moderní pedagogika*. Praha: Portál.
- 16) PRŮCHA, Jan. (2006) *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. Praha: Portál.
- 17) PRŮCHA, Jan. (1998) *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido.
- 18) PRŮCHA, Jan, & WALTEROVÁ, Eliška, & MAREŠ, Jiří. (2013) *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- 19) RVP: *Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů* (2018) Dostupné z: <http://rvp.cz/>
- 20) ŘÍČAN, Pavel. (2006) *Cesta životem*. Praha: Portál.
- 21) SIKOROVÁ, Zuzana. (2010) *Učitel a učebnice: Užívání učebnic na 2. stupni základních škol*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta.
- 22) SKALKOVÁ, Jarmila. (2007) *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada.
- 23) WALTEROVÁ, Eliška. (1994) *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita.